

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ»
Факультет соціальних наук та соціальних технологій

Кафедра політології

Бакалаврська робота

Освітній ступінь – бакалавр

На тему: **«ЛЕГІТИМНІСТЬ ВЛАДИ В УКРАЇНІ: ОЦІНКА ЖИТЕЛІВ
МІСТА СЕВЕРОДОНЕЦЬКА»**

Виконав: студент 4-го року навчання

Спеціальності

052 Політологія

Омельченко Михайло Вадимович

Керівник Яковлев М. В.,

кандидат політичних наук, доцент

Рецензент Амельченко Н. А.

кандидат філософських наук, доцент

Бакалаврська робота захищена

З оцінкою _____

Секретар ЕК _____

« » _____ 2020 р.

План

План	2
1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ЛЕГІТИМНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ	7
1.1 Політична легітимність як центральна концепція в соціальних науках ..	7
1.2 Визначення політичної легітимності в соціальних науках	9
1.3 Витоки легітимності влади в роботах М. Вебера	12
1.4 Атрибути легітимності влади	14
1.4.1 Атрибути легітимності влади за Д. Бітемом	16
1.5 Підходи до оцінки рівня легітимності влади	20
1.5.1. Емпіричний підхід до оцінки рівня легітимності влади	21
1.5.2 Нормативний підхід до оцінки рівня легітимності влади	25
2. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ЛЕГІТИМНОСТІ ВЛАДИ З ПОЗИЦІЙ ЖИТЕЛІВ МІСТА СЄВЄРОДОНЕЦЬКА.....	28
2.1. Принципи формування вибіркової сукупності.....	28
2.2. Формування анкети для проведення соціологічного опитування	31
2.3 Алгоритм оцінки рівня легітимності української держави	36
3. ІСТОРИЧНИЙ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ КОНТЕКСТ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ У М. СЄВЄРОДОНЕЦЬК	39
3.1 Історія, демографія, економіка міста Северодонецька	39
3.2 Настрої та цінності жителів міста Северодонецька	46
4. ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ ЛЕГІТИМНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ З ПОЗИЦІЙ ЖИТЕЛІВ МІСТА СЄВЄРОДОНЕЦЬКА НА ОСНОВІ СОЦІОЛОГІЧНОГО ОПИТУВАННЯ	54
4.1 Визначення рівня легальності української влади з позиції жителів міста Северодонецька.....	55
4.2 Визначення рівня відповідності цінностей між українською владою та жителями міста Северодонецька.....	64
4.3 Визначення рівня актів згоди жителів міста Северодонецька по відношенню до української влади	76
.....	81
4.4 Підсумковий рівень легітимності влади з позиції жителів міста Северодонецька за трьома атрибутами.....	81

5. ВИСНОВКИ	85
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	90
ДОДАТКИ	96
АНОТАЦІЯ.....	100

Актуальність теми дослідження. Легітимність є одним з найцікавіших явищ у політичній науці: попри свою невизначеність та розмитість, воно є центральним для розуміння політичної влади, а отже, напрочуд часто зустрічається в наукових роботах та публічних виступах. Події у світі за 2019 рік продемонстрували важливість цього концепту, адже безліч політологів та політичних аналітиків оперували ним, намагаючись пояснити майже миттєві падіння, здавалося б, стабільних режимів правого та лівого ухилу в Латинській Америці. Формулювання типу «політичний режим зміцнив свою легітимність» тощо є широко розповсюдженими і в українській політичній науці. Водночас, спроби концептуалізації поняття легітимності та навіть більше – оцінки рівня легітимності політичної влади на основі проведеного соціологічного опитування – зустрічалися у світовій політичній науці вкрай рідко, не говорячи про вітчизняну науку. У дипломній роботі здійснюється спроба оцінки рівня легітимності влади в Україні з точки зору чітко окресленої спільноти людей – мешканців міста Сєвєродонецьк, Луганської області. Отже, робота актуальна не тільки спробою виміряти рівень легітимності *per se*, але й постановкою цього питання в прифронтовому місті, яке знаходиться на відстані 20 км від лінії розмежування з ОРДЛО та яке впродовж декількох місяців 2014 року не було під контролем української держави та влади.

Мета дослідження полягає у встановленні рівня легітимності української держави в місті Сєвєродонецьку, Луганської області.

Завдання дослідження:

- Викласти основні положення теорій про легітимність влади
- Виявити практичні підходи до оцінки рівня легітимності держави в науковій літературі
- Розробити методологію оцінки рівня легітимності влади в Україні
- Викласти історичний та соціально-економічний контекст суспільно-політичних процесів у місті Сєвєродонецьк
- Оцінити рівень легітимності української держави на основі отриманих емпіричних даних

Об’єкт дослідження кваліфікаційної роботи. Легітимність як теоретичний концепт у політичній науці.

Предмет дослідження. Рівень легітимності влади в Україні з позицій жителів м. Сєверодонецьк.

Методологія дослідження. В дипломній роботі використовувався історичний метод, метод кейс-стаді, а також соціологічний підхід. Зокрема, історичний метод та метод кейс-стаді були використані для заглиблення в місцевий контекст міста Сєверодонецька та регіону Луганщини з метою викладення історичного та соціально-економічного контексту суспільно-політичних процесів. Також нами був застосований соціологічний підхід для визначення цінностей та орієнтацій населення міста Сєверодонецька для підготовки до проведення соціологічного опитування, а також для подальшої інтерпретації отриманих нами результатів. Окрім цього, для опрацювання та візуалізації результатів соціологічного опитування, а також вирахування підсумкової оцінки рівня легітимності влади з позицій жителів міста Сєверодонецька ми використовували обчислювальні потужності програм IBM SPSS Statistics, Microsoft Excel та Microsoft Word.

Джерельна база дослідження. Наріжним каменем дослідження визначення рівня легітимності української держави з точки зору жителів міста Сєверодонецька стало ґрунтовне соціологічне опитування, проведене нами в часовому проміжку 22 грудня 2019 року – 6 січня 2020 року, в місті Сєверодонецьку, Луганської області шляхом індивідуального поквартирного анкетування та анкетування з використанням соціальних мереж в Інтернеті (Facebook, «Вконтакте») з використанням сервісу «Google форми». Крім цього, автором використовувалися інші соціологічні опитування, дотичні до предмету його дослідження, зокрема, дані п’ятого та шостого всеукраїнських муніципальних опитувань від групи «Рейтинг», а також документи Державної служби статистики України та статистичні звіти стратегічного для Сєверодонецька підприємства – хімкомбінату ПрАТ «Сєверодонецьке об’єднання «Азот».

Структура та обсяг дипломної роботи. Дипломна робота складається з п'ятих розділів, сукупно 101 сторінки. У першому розділі, присвяченому теоретичним засадам оцінювання рівня легітимності влади в місті Сєверодонецьку, сукупно нараховується 5 підрозділів. Другий розділ, присвячений методологічним засадам дослідження, складається з трьох підрозділів. Третій розділ опікується питанням визначення історичного та соціально-економічного контексту суспільно-політичних процесів у місті Сєверодонецьку та складається з двох розділів. Четвертий розділ присвячений практичній частині дослідження – вимірюванню рівня легітимності влади в місті Сєверодонецьку, складається з чотирьох підрозділів. П'ятий розділ відведений під висновки дослідження. Також у роботі присутні список використаної літератури, додатки та анотація українською та англійською мовами.

1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ЛЕГІТИМНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

1.1 Політична легітимність як центральна концепція в соціальних науках

Легітимність є одним із центральних концептів у політології, соціології та політичній філософії. Жоден політичний режим та державний устрій не можуть ґрунтуватися виключно на страху та репресивному апараті. Основоположник теорії легітимності влади, німецький соціолог та політолог М. Вебер, для ілюстрації важливості легітимності для держав та політичних систем любляв наводити слова міністра іноземних справ Французької імперії Ш-М. Талейрана: «Штики мають надзвичайно багато переваг, окрім однієї: на них не всидиш».¹ Цю ж тезу за два століття до того розвивав англійський філософ Дж. Локк у своїй праці «Два трактати про правління»: «Тільки той уряд є легітимним, який діє за згодою народу».² Пізніше цю думку розвинув французький філософ та просвітник Ж-Ж. Руссо: він провадив, що жодна політична система не може підтримувати стабільність, жоден правитель не може утримуватися при владі, «допоки сила не буде трансформована в право, а покора – в обов'язок».³

Справді, у світовій історії неодноразово спостерігалось, як мільйони людей *добровільно* віддавали своє життя чи то за певне політичне об'єднання (наприклад, самопожертва добровольців у війні за Французьку республіку проти австро-німецьких інтервентів у 1792-1794 рр.), чи то за непересічні персональні якості та чесноти окремої людини (наприклад, релігійний режим Дж. Савонароли у Флоренції, який 4 роки правив містом в якості посланника від проголошеного ним «короля міста», Ісуса Христа). Після чергових виборів у стабільних західних демократіях прихильники переможеного кандидата в президенти чи політичної партії не влаштовують революцій, навіть якщо

¹ Тарле, Е. Талейран Ш-М.: Мемуары. / Евгений Тарле. // М.: Издательство Института Международных Отношений, 1959. – 440 с.

² Локк Д. Два трактата о правлении [Електронний ресурс] / Дж. Локк // Электронная библиотека "Гражданское общество в России". – 2013. – Режим доступа до ресурсу: https://www.civisbook.ru/files/File/Lokk_Traktaty_2.pdf. С. 117.

³ Жан-Жак Руссо. Про суспільну угоду, або принципи політичного права. — К., 2001. С. 12

розподіл сил на виборах був, наприклад, 55% на 45%, а смиренно продовжують визнавати та підкорюватися політичним рішенням новопосталої влади, правоохоронній та судовій системам. Якщо громадяни вважають державу, в якій вони живуть, та уряд в найбільш широкому розумінні цього слова легітимними, то від них можна очікувати широкомасштабної кооперації у таких добровільних актах як голосування, військова служба (непризовна), активна участь у місцевому самоврядуванні та вирішенні проблем, а також таких квазі-добровільних актах, як чесна сплата податків та не ухилення від строкової служби тощо.⁴

З іншого боку, минулий 2019 рік був роком швидкого занепаду до того достатньо стабільних політичних режимів у Латинській Америці як правого, так і лівого ухилу (Венесуела, Болівія), а також роком декількох кривавих бунтів та заколотів у клерикальному Ірані. Характерною рисою всіх цих падінь були величезні публічні маніфестації розгніваних мас населення, які лише за декілька років до того з радістю голосували на сфальсифікованих виборах за тих самих диктаторів в екзилі, яких вони виганяють з їхніх розкішних палаців. Концепція легітимності, отже, дозволяє політологам пояснити, чому такі ситуації перетворення всенародної любові на абсолютну ненависть періодично відбуваються.

Усі вище наведені приклади демонструють центральність концепції політичної легітимності для соціальних та юридичних наук, а також для філософії. Звідси, цілком закономірно, що в цих науках немає концепту більш неоднозначного й нечіткого. Адже спроби принаймні дати узагальнене визначення поняттю та розробити певні критерії оцінки легітимності до цього часу призводили лише до величезного нагромадження наукових робіт у вищезазначених галузях, а також відсутності будь-якого консенсусу з приводу концептуалізації поняття.

⁴ Levi, M., Sacks, A., Tyler, T. Conceptualizing Legitimacy, Measuring Legitimizing Beliefs / Volume 53 Number 3, November 2009. P. 355

1.2 Визначення політичної легітимності в соціальних науках

Сьогодні переважна більшість дослідників схильні до табування політичної легітимності як концепту «занадто громіздкого та складного, аби підходити до нього «в лоб»⁵ та давати єдине універсальне позитивне визначення (чим є легітимність). У 1994 група політологів та соціологів під керівництвом Г. Кінга написали колективну монографію «Розробка соціального дослідження: наукові висновки в якісних дослідженнях», де наставляли соціальних науковців уникати «спроб знайти емпіричні докази абстрактних, невимірюваних та неспостережних концепцій». ⁶ Утім, попри те, що однастайного позитивного визначення легітимності немає, з легкістю можна побачити навіть неозброєним оком відсутність або нестачу легітимності. Відсутність легітимності позбавляє державні інститути та політичні режими підтримки, є перешкодою на шляху до утворення політичної спільноти чи спільної ідентичності в межах держави, призводить до появи слабких, не спроможних до самостійного існування держав (англ. *failing states*, або за застарілим понятійним апаратом – *failed states*), які швидко перетворюються на сірі зони наркотрафіку, заморожених конфліктів та міжнародної злочинності, а депресивна соціально-економічна ситуація призводить до перетворення місцевого населення на мігрантів або потенційних терористів.

У політичній філософії, починаючи ще з Давньої Греції, філософи зображували та аналізували найперші прояви владних відносин у суспільствах, особливу увагу відводячи тому, як наділені владою, з одного боку, обґрунтовують свою домінуючу владну й майнову позицію з-поміж безвладних та, з іншого, самоусвідомлюють своє право володарювати.⁷ У діалогах Платона, таких як «Держава» або «Політика», абсолютною легітимністю в теорії може володіти лише «філософ на троні», освічений

⁵ Weatherford S. M. Measuring political legitimacy / Stephen M. Weatherford. // American Political Science Review. – 1992. – Vol. 86, No. 1. – P. 150

⁶ King, G. et al. Designing social inquiry: Scientific inference in qualitative research. Princeton, NJ: Princeton University Press. – 1994. P. 110.

⁷ Щедрова, Г. Легітимність. В кн. Політологічний словник : Навч. посібник для студентів вищ. навч. закл. / За ред. М. Ф. Головатого та О. В. Антонюка. – К.: МАУП, 2005. – С. 427-428

правитель, який би з точки зору свого здобутого знання, досвіду та високої моралі *справедливо* правив би полісом. Для політичних філософів легітимними є влада або інститут, які відповідали б їхньому універсалістському баченню моралі, справедливості, спільного добра (англ. *common good*) та утилітаризму, а отже, не враховується специфічний місцевий контекст, у якому відбуваються владні відносини. Відповідно до політичних філософів, будь-який раціональний індивід повинен/повинна судити про легітимність будь-якого режиму/держави, засновуючись на універсальному розумінні «правильного». Владні відносини, звідси, є легітимними, якщо вони є морально виправданими (англ. *justifiable*), правильними.

З точки зору юридичних наук (здебільшого конституціоналістів), поняття легітимності значною мірою пов'язане, якщо не тотожне, поняттю легальності (лат. *lex* – закон та *legalis* – законний⁸), оскільки предметом конституційного права є вирішення владних суперечок навколо конституційно даних політичним акторам та інститутам прав та обов'язків. Вони опікуються тим, як влада законно здобувається, хто уповноважений нею розпоряджатися, в яких межах тощо. Для конституціоналістів «стверджувати, що влада, якою володіє індивід, була отримана законно та використовується відповідно до букви закону, означає найпершу умову для її легітимності».⁹ Наприклад, у суспільствах, де влада й власність передавалися спадковим шляхом, місцеві юристи поняття легітимність традиційно синонімізували з легальністю. Так, у юристів в Англії досі існує термін «нелегітимна дитина» (англ. *illegitimate child*), як рівнозначний синонім до більш розповсюдженого «бастард». Нелегітимна дитина була народжена поза законно визнаним інститутами (церквою) шлюбом, а отже, відповідно до загально прийнятих норм та традицій, не могла претендувати на батьківський чи фамільний спадок.¹⁰

⁸ Головатий, М. Легальність. В кн. Політологічний словник : Навч. посібник для студентів вищ. навч. закл. / За ред. М. Ф. Головатого та О. В. Антонюка. – К.: МАУП, 2005. – С. 427

⁹ Beetham, D. The Legitimation of Power. / David Beetham. // London: Macmillan, 1991. – 260 p. (Issues in Political Theory). P. 4

¹⁰ Там само, P. 4

У межах політичної соціології та політології, які з дослідницькою метою ми тут об'єднуємо, взагалі відсутній спільний погляд на легітимність. На відміну від філософії та юриспруденції, соціальні науки ставлять собі за мету не вирішити моральні чи легальні протиріччя навколо володіння та застосування влади, а скоріше усвідомити та пояснити, чому деякі політичні системи чи держави зберігають свою легітимність, у той час як інші зникають з політичної карти світу. Задля цього, соціальні науковці намагаються максимально контекстуалізувати предмети свого вивчення: замість універсальності «всезагального блага» та «справедливості» або безальтернативності букви закону, вони дивляться на суспільства в розрізі соціального контексту. Кожне суспільство чи політична система, звідси, є унікальним кейсом, щоб зрозуміти та, головне, пояснити який потрібно максимально абстрагуватися від особистих цінностей та пересудів. Як справедливо зауважив Д. Бітем: «Як індивіди, [соціальні науковці] можуть вважати релігійні вірування раціонально необґрунтованими або неприйнятними (англ. *indefensible*), однак подібні судження не допоможуть їм зрозуміти легітимність пізнього Аятоли Хомейні. Для адекватного розуміння важлива не їхня особиста думка, а те, у що *вірять* індивіди в конкретному суспільстві, що вивчається».¹¹

Загалом, найбільш широко поняття «легітимність» (лат. *legitimus* – законний, правомірний, належний, справедливий¹²) можна визначити як «відповідність носія легітимності загальним цінностям, традиціям та віруванням, які переважають у суспільстві».¹³ Українська дослідниця А. Колодій визначає легітимність як «визнання влади народом; міру узаконеності влади в свідомості людей».¹⁴ Американські дослідники М. Леві, А. Закс та Т.

¹¹ Beetham, D. The Legitimation of Power. / David Beetham. // London: Macmillan, 1991. – 260 p. (Issues in Political Theory). Р. 6 (курсив мій).

¹² Щедрова, Г. Легітимація. // В кн.: Політологічний словник : Навч. посібник для студентів вищ. навч. закл. / За ред. М. Ф. Головатого та О. В. Антонюка. – К.: МАУПІ, 2005. С. 427-428

¹³ Smith, R. W. The Concept of Legitimacy. *Theoria: A Journal of Social and Political Theory*, No. 35 (October 1970), pp. 17-29

¹⁴ Колодій, А. Етно-національні ідентичності і легітимність влади в Україні // В кн.: Етнокультурні проблеми політичного процесу в Україні. Колективна монографія. – Львів, 2001.

Тайлер визначають легітимність вужче, як «нормативну доцільність державних інститутів, чиновників та процесів», а також «всезагальну підтримку права державних посадовців на управління».¹⁵ Водночас, для нас найбільш доцільним для нашого дослідження є визначення легітимності держави в американського дослідника Б. Гіллі: «Чим більш легітимна держава, тим більше громадяни ставляться до неї як такої, що правомірно (належно) володіє та здійснює політичну владу».¹⁶ На нашу думку, це визначення є максимально неабстрактним, оскільки є чітко визначений об'єкт (держава як сукупність державних інститутів та політичних акторів) та суб'єкт (громадяни), міра або ступінь легітимності (більш або менш легітимна), ціннісний елемент (правомірність чи належність), тип вираження суб'єктом своєї позиції стосовно об'єкту (громадяни *ставляться*).

1.3 Витоки легітимності влади в роботах М. Вебера

В соціальних науках існує майже одноголосний консенсус стосовно того, що концепт легітимності влади веде свій початок від наукового доробку німецького соціолога М. Вебера. Справді, його можна вважати першим науковцем, хто зацентрував настільки значну увагу на легітимації влади для розуміння політичних та соціальних процесів. Розглядаючи теорію влади та еволюцію соціальних систем у першій частині своєї основоположної праці «Економіка та суспільство» (1922), німецький соціолог визначав владу як «вірогідність того, що один соціальний актор реалізує власну волю всупереч опору інших»¹⁷ та поділяв методи застосування влади на вплив та прямий наказ. Однак ані прямий наказ, ані вплив не задовольняють веберівських критеріїв легітимності: «Звичай, особиста користь, афективні чи ідеальні мотиви солідарності іще не створюють достатньої основи для реального панування».¹⁸

¹⁵ Levi, M., Sacks, A., Tyler, T. Conceptualizing Legitimacy, Measuring Legitimizing Beliefs / Volume 53 Number 3, November 2009. P. 354

¹⁶ Gilley, B. The meaning and measure of state legitimacy: Results for 72 countries. European Journal of Political Research 45: 499–525, 2006. P. 501

¹⁷ Weber, M. The Theory of Social and Economic Organization, ed. by Talcott Parsons (New York: Free Press, 1947). P. 54

¹⁸ Цит. за Рікер, П. Ідеологія та утопія / Поль Рікер. // К.: Видавництво «ДУХ І ЛІТЕРА». – 2005. С. 246.

Важливо, що М. Вебер розумів легітимність влади як явище суто емпіричне, таке, що залежить виключно від історичного й соціального контексту в досліджуваних суспільствах та яке можна виміряти й спостерігати. Саме таке розуміння призводить до того, що він вважає найважливішою передумовою легітимності владного порядку «формування й культивуацію довіри до легітимності (нім. *Legitimitätsglaube*)». ¹⁹ Іншими словами, те, що всі люди називали б правильним, легітимним або виправданим суттєво відрізняється в часі й просторі. Різноманітний історичний контекст неминує призводити до різних способів легітимації влади: «Однак відповідно до типу легітимності, який здобувається, тип покори, тип адміністративних органів, які створюються для гарантування останньої, а також спосіб розпоряджання владою – усі вони будуть фундаментально відрізнятися». ²⁰

Американський соціолог Т. Парсонс у коментарях до тексту М. Вебера вносив важливі зауваження та роз'яснення стосовно використання терміну «порядок»: так, він зауважував, що М. Вебер має на увазі не порядок у сенсі «природного порядку речей», а уявну нормативну систему, за аналогією до системи права. ²¹ Т. Парсонса доповнює французький філософ П. Рікер: «Цей порядок... ставить питання про довіру, адже він полягає в тому, що кожен індивід поводить у відповідності до поведінки інших». ²² Наприклад, чиновник вчасно з'являється на роботі та старанно виконує службові обов'язки не через звичку або раціональний інтерес, а його підзвітність правилам, невиконання яких передбачає штрафи, а також відчуттю обов'язку перед державою та громадянами. Довіра до того порядку речей, в якому ти знаходишся, є запорукою прогнозованої соціальної поведінки громадян, що

¹⁹ Weber, M. *The Theory of Social and Economic Organization*, ed. by Talcott Parsons (New York: Free Press, 1947). P. 124.

²⁰ Там само, Р. 325.

²¹ Там само, Р. 126.

²² Рікер, П. *Ідеологія та утопія* / Поль Рікер. // К.: Видавництво «ДУХ І ЛІТЕРА». – 2005. С. 245.

продукує «соціальні закономірності більш стабільні, ніж ті, які з'являються внаслідок особистої користі або звички підкорятися».²³

Відповідно до своїх спостережень за процесом еволюції владних відносин у суспільствах, М. Вебер виокремлював три чисті типи легітимності, які, у свою чергу, відповідають «претензіям» (англ. *claims*), які правителі висувають, та які надалі визначатимуть ідеальні типи політичної влади взагалі.²⁴ Так, апелюють до:

- 1) раціональних засад, де на перший план виходить законність права існуючої влади користуватися владою, відповідно до певних правил;
- 2) традиційних засад, що базуються на вірі у святість традицій та легітимність авторитету тих;
- 3) харизматичних засад, які ґрунтуються на особистій відданості, святості, героїзмі непересічної особи, яка заснувала та залишила в спадок послідовникам певні нормативні моделі чи візію ідеального порядку.

Різниця між модерним легально-раціональним типом та іншими двома типами полягає в тому, що перший дозволяє максимально абстрагуватися від ролі особистості в легітимації влади, адже тепер політичні актори отримують санкцію не від святої традиції або своїх персональних якостей, а від визнаної всіма законності їхнього перебування на посадах (англ. *offices*) та їхньої діяльності в законно обмежених повноваженнях.²⁵

1.4 Атрибути легітимності влади

Дослідники, які серйозно опікувалися проблемою легітимності політичної влади після М. Вебера, досить критично ставилися до його концептуалізації поняття та складових легітимності. Зокрема, критика полягала в тому, що М. Вебер не намагався зрозуміти та пояснити, чому, на основі яких універсальних

²³ Fabienne, P. Political Legitimacy. / Peter Fabienne. // The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Summer 2017 Edition), Edward N. Zalta (ed.), Режим доступу до ресурсу: <https://plato.stanford.edu/archives/sum2017/entries/legitimacy>

²⁴ Schlumberger, O. Opening Old Bottles in Search of New Wine: On Nondemocratic Legitimacy in the Middle East / Oliver Schlumberger. // Middle East Critique. – 2010. Vol. 19, No. 3. P. 235

²⁵ Weber, M. The Theory of Social and Economic Organization, ed. by Talcott Parsons (New York: Free Press, 1947). P. 328

факторів те чи інше суспільство вважає владу легітимною, а радше просто науково/емпірично констатувати сам факт наявності легітимності, звести її в сучасному світі до простого поняття легальності, а отже, перетворити всю нормативну багатогранність концепту виключно до питання довіри до легальності, традиції або харизми. Замість того, аби концентруватися на спробах сформулювати єдину версію того, чим є легітимність, американський політолог Стівен Везерфорд, разом з іншими дослідниками,²⁶ пропонував деконструювати легітимність, виділивши певні універсальні та (в найкращому випадку, вимірювані) індикатори, які б разом відповідали за наявність або відсутність легітимності. Наприклад, американський політолог Брюс Гіллі розрізняв два типи індикаторів: конститутивні та субститативні (англ. *substitutive*). Конститутивні індикатори разом утворюють (конституують) собою поняття легітимності (дослідники Кеннет Боллен і Річард Леннокс також називають їх «причинними» (англ. *cause*) індикаторами), у той час як субститативні опосередковано свідчать про наявність чи відсутність легітимності в певній державі (Боллен та Леннокс іменують їх «наслідковими» (англ. *effect*) індикаторами²⁷).

Так, наприклад, чесна виборча процедура може вважатися причинним індикатором загальної легітимності держави в очах населення, а «гіпотетичні наслідки легітимності, такі як рівень політичного насилля, будуть вважатися субститативними індикаторами».²⁸ Крім цього, в рамках неоніституціоналізму 1970-1980-х рр. та течії «повернення назад до держави», американська дослідниця Маргарет Леві також визначала сплату податків як один із необхідних наслідкових індикаторів легітимності: «Аби мінімізувати видатки на примус та максимізувати податок, який можна отримати від населення,

²⁶ Див. напр. Brady, A-M. Mass Persuasion as a Means of Legitimation and China's Popular Authoritarianism / American Behavioral Scientist. Volume 53, Number 3 November 2009. P. 434-457; Gilley, B. The Determinants of State Legitimacy: Results for 72 Countries / International Political Science Review (2006), Vol 27, No. 1. P. 47-71; Levi, M., Sacks, A., Tyler, T. Conceptualizing Legitimacy, Measuring Legitimizing Beliefs / Volume 53 Number 3, November 2009. P. 434-457.

²⁷ Bollen, K. A., Lennox, R. Conventional Wisdom on Measurement: A Structural Equation Perspective. Psychological Bulletin, Vol. 110, No. 2. P. 308

²⁸ Gilley, B. The Determinants of State Legitimacy: Result for 72 Countries. International Political Science Review, No. 27, No. 1, 2006. P. 49

правителі мають створити квазі-добровільну згоду. Це умовна стратегія, в якій кожен платник податків більш схильний до кооперації [з державою], якщо він/вона має розумні очікування на рахунок відповідної кооперації держави та інших платників податків».²⁹ Однак, цілком очевидно, що якщо платники податків будуть відчувати недовіру до держави як до розпорядника коштів, вони будуть менш схильними до кооперації.

Термін, який деякі іменують «легітимністю від економічних успіхів» (англ. *performance legitimacy*) або ж «соціальним контрактом» режиму з громадянами, заснований на ідеї, що індивідуальні та колективні актори ставлять «якість» політичних режимів в залежність від того, що вони сприймають як «добре» або «справедливе» отримання публічних благ, таким чином класифікуючи режими на легітимні або нелегітимні. Ця вправа з співставлення не обов'язково відноситься лише до кількості товарів та послуг, але може також включати такі фактори, які ступінь свободи при прийнятті рішення (англ. *inclusive decision-making*), якість врядування та доступу до судової системи. Більше того, громадяни мають сприймати економічні успіхи режиму з *публічної* перспективи: громадянин справді висловлює свої погляди на легітимність, якщо він вважає, що режим створює нові робочі місця в країні, а не тому, що в нього є робота.³⁰

1.4.1 Атрибути легітимності влади за Д. Бітемом

Британський політичний теоретик і філософ Девід Бітем у своєму трактаті «Легітимація влади» (1991) стверджував, що «легітимність не є єдиною властивістю, якою володіють або не володіють владні системи, але набір окремих атрибутів, або багатогранних вимірів, що діють на різних рівнях, кожен з яких (атрибутів) забезпечує моральну основу підконтрольному населенню погоджуватися бути об'єктом владних відносин...».³¹ Саме тому

²⁹ Levi, M. Of Rule and Revenue. / Margaret Levi. // Berkley, CA: University of California Press, 1989. – 250 p. (California Series on Social Choice and Political Economy). P. 69

³⁰ Gilley, B. The meaning and measure of state legitimacy: Results for 72 countries. European Journal of Political Research 45: pp. 499–525, 2006. P. 502

³¹ Beetham, D. The Legitimation of Power. / David Beetham. // London: Macmillan, 1991. – 260 p. (Issues in Political Theory). P. 20

він розробив свою власну таблицю атрибутів, потрібних для існування легітимної влади, а також, відштовхуючись від них, розрізняв три види нестачі легітимності, в залежності від того, який необхідний критерій був відсутній в конкретному суспільстві чи державі. Тут ми представляємо узагальнений зріз його концепції атрибутів легітимності у вигляді таблиці, доповненої та розширеної нами за рахунок наукових розробок більш пізніх науковців:

Атрибути легітимності	Акцент	Форми нелегітимної влади
1. Відповідність встановленим правилам (легальність)	Дотримання правил Легально-раціональна легітимність М. Вебера Англ. <i>Trustworthiness of government</i> ³²	Нелегітимність (порушення правил, недовіра до чиновників, інститутів, органів влади)
2. Відповідність правил спільним віруванням/цінностям/традиціям, які розділяють як правителі, так і підлеглі + у тому числі, харизма політичного лідера (фон Гальденванг ³³)	Ціннісне обґрунтування (англ. <i>views of justification/value-based legitimacy</i> ³⁴) Традиційна та харизматична легітимність	Дефіцит легітимності (невідповідність між правилами та спільними віруваннями, відсутність спільних вірувань)
3. Виражена згода населення (англ. <i>expressed consent</i>)	Дії/поведінка (англ. <i>behavioral legitimacy</i> ³⁵)	Делегітимація (відкликання згоди (англ. <i>withdrawal of consent</i>))

Таблиця 1. Три виміри легітимності влади за Д. Бітемом

Джерело: Beetham, D. The Legitimation of Power. / David Beetham. // London: Macmillan, 1991. (Issues in Political Theory). Pp. 20-40

Згідно з Таблицею 1, можна виділити три атрибути легітимності влади, які в жодному випадку не є взаємозамінними. Трьома атрибутами є: 1) легальність, 2) морально-ціннісне обґрунтування влади та 3) дії/поведінка підконтрольного населення для демонстрації акту згоди. Легальність повністю співпадає з веберівським легально-раціональним чистим типом легітимності:

³² Levi, M. Conceptualizing Legitimacy, Measuring Legitimizing Beliefs. / M. Levi, A. Sacks, T. Tyler. // Volume 53, Number 3, November 2009. P. 357

³³ von Haldenwang, C. Measuring Legitimacy – New Trends, Old Shortcomings? / Christian von Haldenwang. // Conference Paper: Deutsches Institut für Entwicklungspolitik, April 2016. P. 7

³⁴ Levi, M. Conceptualizing Legitimacy, Measuring Legitimizing Beliefs. / M. Levi, A. Sacks, T. Tyler. // Volume 53, Number 3, November 2009. P. 357

³⁵ Там само, р. 357

влада є легітимною, доки вона здобувається і реалізується відповідно до встановлених правил (писаних, кодифікованих, або неписаних, неформальних). Схожу позицію займають неоінституціоналісти: наприклад, Дж. Марч і Дж. Олсен провадять, що «політичні актори організовуються та діють відповідно до правил і практик, які соціально сконструйовані, загальновідомі, передбачувані та визнані». ³⁶ Американський конституціоналіст Б. Акерман також розділяв цю позицію, вважаючи первинним критерієм легітимності саме верховенство права, дещо перекликаючись з М. Вебером. ³⁷ Загалом, акцент у першому атрибуті ставиться саме на *дотриманні* правил: якщо ж владою розпоряджаються незаконно, «отримуючи її через порушення правил (узурпація, державний переворот), або реалізуючи таким чином, що суперечить або перевищує надані правила», ³⁸ то тоді влада, за Д. Бітемом, є нелегітимною.

По-друге, правила, згідно з якими влада здобувається та реалізується, потребують певної підтримки з боку населення. Щоб правила сприймалися населенням, вони повинні бути морально/ціннісно виправдані для підлеглих. Д. Бітем пише: «Аби бути виправданою, влада має походити від дійсного джерела влади; правила повинні обґрунтовувати, що носії влади володіють необхідними якостями для її реалізації; структура влади повинна виглядати заточеною під загальний інтерес, а не тільки інтерес носіїв влади». ³⁹ Неоінституціоналісти Дж. Марч та Дж. Олсен мають ідентичну позицію: «Легітимність ... залежить від демонстрації того ... що актори поведуться відповідно до легітимної процедури, *вкоріненої в культурі*». ⁴⁰ Важливо, які цінності переважають у суспільстві, як громадяни розуміють всезагальне благо, наскільки інклюзивною може бути правляча верхівка і так далі. «Звідси,

³⁶ March J. Elaborating the "New Institutionalism" / J. March, J. Olsen // [Working Paper], 2005. – P. 8

³⁷ Ackerman, B. We the People: Vol. 1 Foundations. / Bruce Ackerman. // Cambridge, MA: The Belknap Press of Harvard University Press, 1991. – 384 p.

³⁸ Beetham, D. The Legitimation of Power. / David Beetham. // London: Macmillan, 1991. – 260 p. (Issues in Political Theory). P. 16

³⁹ Там само, P. 17

⁴⁰ March J. Elaborating the "New Institutionalism" / J. March, J. Olsen // [Working Paper], 2005. – P. 12. Курсив мій.

немає повністю позитивної кореляції між політичною ефективністю та нормативною виправданістю...⁴¹ Існують нелегітимні, однак технічно ефективні засоби, так само як і легітимні, але неефективні засоби».⁴² Якщо в суспільстві відсутні спільні цінності (в штучно створених, підкорених, або розділених суспільствах), або незалежні від правителів умови радикально змінили існуючий статус-кво у віруваннях/поглядах населення (наприклад, зростання національної самосвідомості в європейських колоніях після Другої світової війни, або ж нормативну проблематичність витворення спільних ідентичностей застарілими методами націотворення в умовах мультикультуралізму⁴³), виникають ситуації «дефіциту легітимності».⁴⁴

Нарешті, у випадку, якщо два попередніх атрибути легітимності задоволені (влада здобута легально та вона є ціннісно прийнятною для населення), населення обов'язково має демонструвати поведінку, спрямовану на прилюдне визнання існуючого статусу-кво, робити *акти згоди*, у термінах Д. Бітема. Присягання на вірність, голосування на виборах, або ж, навпаки, абсентеїзм та аполітичність є такими актами згоди, виконуючи які населення робить «внесок у легітимність»⁴⁵ (або ж навпаки, «забирає» свою частку легітимності⁴⁶). Внесок робиться завдяки тому, що, по-перше, громадянин персонально відчуває «силу сковування» (англ. *binding force*), персональну відповідальність та наближеність до владних відносин у державі. По-друге, такі акти згоди містять в собі «символічну, або декларативну»⁴⁷ силу: наприклад, правителі можуть вихвалитися високою явкою на виборах, цементуючи своє правління. Водночас, символізм актів згоди може бути

⁴¹ Beetham, D. The Legitimation of Power. / David Beetham. // London: Macmillan, 1991. – 260 p. (Issues in Political Theory). P. 12

⁴² Merton, R.K. Social structure and anomie. / Robert K. Merton. // American Sociological Review, No. 3, 1938. Pp. 672- 682.

⁴³ March J. Elaborating the “New Institutionalism” / J. March, J. Olsen // [Working Paper], 2005. – P. 11

⁴⁴ Beetham, D. The Legitimation of Power. / David Beetham. // London: Macmillan, 1991. – 260 p. (Issues in Political Theory). P. 17-18

⁴⁵ Там само, P. 18

⁴⁶ Rawls, J. Political Liberalism (Expanded Edition). / John Rawls. // New York, NY: Columbia University Press, 2005. – 576 p.

⁴⁷ Beetham, D. The Legitimation of Power. / David Beetham. // London: Macmillan, 1991. – 260 p. (Issues in Political Theory). P. 18

важливою складовою соціального капіталу, провокуючи суспільну кооперацію на місцях, співчуття до співгромадян,⁴⁸ або ж у випадках зовнішньої загрози ефект англ. «*rally-'round-the-flag*» (стрімке зростання відчуття національної гордості та патріотизму в більшості громадян на фоні серйозної зовнішньої загрози), що разом може підвищувати легітимність держави.⁴⁹ У випадку явної нестачі легітимності, громадяни можуть демонструвати поведінку, спрямовану на відкликання згоди. Так, маючи, до прикладу, масові протести на периферії, держава знаходиться в стані делегітимації.

На останок, пунктом 4 в атрибутах політичної легітимності є харизма політичного лідера. На цьому наголошував як М. Вебер, так і сучасні дослідники.

1.5 Підходи до оцінки рівня легітимності влади

Американські дослідники К. Алексіу та Дж. Вігінс справедливо зазначають, що для всебічного вимірювання «легітимності як складного конструкту, необхідно враховувати як колективні уявлення, так і індивідуальні оцінки».⁵⁰ Відповідно, сучасні дослідники в соціальних науках розрізняють два напрями у вимірюванні легітимності: а) *мікрорівень*, який деякі дослідники також називають *емпіричним* підходом, та б) *макрорівень*, який в деяких працях йменується *нормативним* підходом.^{51,52} Прихильники мікропідходу приділяють найбільшу увагу погляду «знизу» (англ. *grassroots level*), ставлячи на перше місце індивідуальні погляди та вірування населення по відношенню

⁴⁸ Див. напр. Coleman, J. Foundations of Social Theory. / James Coleman. // Cambridge, MA: Harvard University Press, 1990.; Putnam, R. Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy. / Robert Putnam. // Princeton, NJ: Princeton University Press, 1993.

⁴⁹ Gilley, B. The Determinants of State Legitimacy: Result for 72 Countries. International Political Science Review, No. 27, No. 1, 2006. P. 50

⁵⁰ Alexiou, K. Measuring individual legitimacy perceptions: Scale development and validation. / K. Alexiou, J. Wiggins. // Strategic Organization, 2018. P. 1-27.

⁵¹ Weatherford S. M. Measuring political legitimacy / Stephen M. Weatherford. // American Political Science Review. – 1992. – Vol. 86, No. 1. P. 150

⁵² Schlumberger, O. Opening Old Bottles in Search of New Wine: On Nondemocratic Legitimacy in the Middle East / Oliver Schlumberger. // Middle East Critique. – 2010. Vol. 19, No. 3. P. 235

до джерела й носіїв влади.⁵³ У свою чергу, прихильники макрорівня, який еволюціонував у 1960-х рр., дивляться на системний рівень та вважають, що, «спираючись на приблизні узагальнені чинники, можна виміряти легітимність політичної системи та класифікувати її порівняно до інших систем».⁵⁴

1.5.1. Емпіричний підхід до оцінки рівня легітимності влади

Мікрорівень має своєю відправною точкою погляд на легітимність М. Вебера. Згодом цю лінію аргументації стосовно легітимності підхопили американські дослідники кінця 1940-х – початку 1960-х рр. Зокрема, для американських соціологів, які під час Другої світової війни займались створенням і розробкою ефективного інструментарію для соціологічних опитувань в збройних силах, емпіричний підхід Вебера надав новий та маловивчений предмет: «Для багатьох піонерів розробки опитувань, виклик пояснити політичну стабільність пропонував незрівнянну можливість для знаходження можливостей нового методу у висвітленні політично важливих багатоскладових концепцій, таких як легітимність».⁵⁵

Окрім цього, до переліку прихильників емпіричного підходу можна також віднести теоретиків фреймінгу в політичній науці. Оскільки ці теорії постулюють, що «думками можна навмисно маніпулювати, специфічним чином фреймуючи проблеми»,⁵⁶ то різноманітні порівняння легітимності режимів по всьому світу втрачають свою актуальність, адже лінія поділу між політичними маніпуляціями (штучно створеною народною підтримкою) та дійсною політичною підтримкою населення в роки постмодерну суттєво стирається.⁵⁷ Наприклад, французькі політологи С. Гур'єв та Д. Трайсман протягом 2015 – 2017 рр. активно розробляли «інформаційну теорію авторитаризму», де основними логічними посилками є тези про те, що

⁵³ Fabienne, P. Political Legitimacy. / Peter Fabienne. // The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Summer 2017 Edition), Edward N. Zalta (ed.), Режим доступу до ресурсу: <https://plato.stanford.edu/archives/sum2017/entries/legitimacy>

⁵⁴ Weatherford S. M. Measuring political legitimacy / Stephen M. Weatherford. // American Political Science Review. – 1992. – Vol. 86, No. 1. P. 150

⁵⁵ Там само.

⁵⁶ Chong, D., Druckman, J. Framing theory / Annual Review of Political Science. – 2007. – Vol. 10. P. 104.

⁵⁷ Schlumberger, O. Opening Old Bottles in Search of New Wine: On Nondemocratic Legitimacy in the Middle East / Oliver Schlumberger. // Middle East Critique. – 2010. Vol. 19, No. 3. P. 235

«диктатори виживають не завдяки використанню сили або ідеології», натомість використовуючи підконтрольні ЗМІ, вони формують сприятливий інформаційний фон, переконуючи суспільство, що вони [уряд] компетентні».⁵⁸ Іншими словами, «легітимність породжується не свідомим судженням, а несвідомою промивкою мізків».⁵⁹

Прикладом подібного дослідження, релевантного для нашої дипломної роботи, є систематичні вимірювання легітимності влади в США в очах місцевого населення, які проводилися з 1970-х рр. американською урядовою організацією ANES (Американське національне агентство з питань дослідження виборів). Попри те, що в нас відсутні результати опитувань, дивлячись на анкети для опитування (Додаток 1), що використовувалися, можна зробити припущення, як саме та на основі яких показників та індикаторів планувалося вимірювати легітимність влади в США.

Анкета NES містить 6 підрозділів, які, у свою чергу, містять від двох до чотирьох тверджень стосовно влади, державних інститутів, політичних партій тощо. У Таблиці 2 ми систематизували анкету для наочності:

⁵⁸ Guriev, S., Treisman, D. How Modern Dictators Survive: An Informational Theory of the New Authoritarianism / NBER Working Paper No. 21136, Issued in March 2016

⁵⁹ Gilley, B. The Determinants of State Legitimacy: Result for 72 Countries. International Political Science Review, No. 27, No. 1, 2006. P. 51

Суб'єктивна оцінка політичної ефективності	Рівень політичного абсентеїзму	Громадянський обов'язок	Об'єктивна оцінка політичної ефективності	Рівень політичної довіри	Рівень чуйності (responsiveness)
1. Заплутаність системи «Я не розумію, що відбувається в політиці»	1. Інтерес до політики «Мені цікаво, що відбувається в державних справах»	1. Обов'язок голосувати «Немає потреби голосувати, якщо твій кандидат не переможе»	1. Віддаленість депутатів від народу «Депутати, яких ми обираємо, швидко втрачають зв'язок з народом»	1. Податкова недовіра «Я не довіряю тому, як уряд розпоряджається моїми податками»	1. Увага «За останні роки, уряд приділяв достатньо уваги простим людям»
2. Низьковартість особистої думки «Чиновникам не важлива моя думка»	2. Інтерес до передвиборчих кампаній «Я цікавлюся передвиборчими кампаніями»	2. Відсутність інтересу «Якщо мені все одно, хто переможе, то можна не голосувати»	2. Акцент партій на голосах, а не думках «Партіям важливі наші голоси, а не думки»	2. Політична недовіра «Федеральний уряд здатний робити те, що правильно і потрібно»	2. Роль партій «Партії допомагають людям привертати увагу уряду до своїх проблем»
3. Голосування як єдиний засіб впливу «Я можу впливати на владу лише голосуванням»	3. Інтерес до переможця виборів «Мені не байдуже, хто переможе»			3. Компетентність «Більшість чиновників гадки не мають, що вони роблять»	3. Роль виборів «Вибори допомагають людям привертати увагу уряду до своїх проблем»
				4. Корумпованість «Багато чиновників в уряді корумповані» «Уряд опікується потребами небагатьох, а не всього народу»	4. Роль політичних акторів (конгресмени, президент тощо) «Політичні актори враховують думку людей при прийнятті рішень»

Таблиця 2. Приклад класичних індикаторів легітимності для вимірювання легітимності.

Джерело: Анкета отримана з Weatherford S. M. Measuring political legitimacy. // American Political Science Review. – 1992. – Vol. 86, No. 1. P. 150

Аналізуючи Таблицю 2, можна зробити висновок, що вимірювання легітимності на основі соціологічного опитування здійснюється відповідно до шести взаємопов'язаних критеріїв. Усі критерії відповідають за індивідуальне сприйняття політичної ефективності, рівень залучення громадян до політичної

системи, оцінку політичної культури населення, яка залежить багато в чому від політологічної просвіти, вдалої комунікаційної політики держави – відповідно, правильної легітимаційної стратегії. Так, наприклад, у випадку, якщо значний відсоток громадян не розуміє, що відбувається в політиці, як функціонує політична система країни (що, у свою чергу, призводить до політичного абсентеїзму – небажання голосувати на виборах та, ширше, брати участь у політичному житті своєї держави), то це є свідченням, по-перше, слабкої легітимності невдалої легітимаційної політики держави. Такі показники, як перцепція громадян корумпованості і компетентності чиновників, рівень чуйності уряду, державних інститутів та суб'єктивне відчуття вартості своєї особистої думки в політичній системі можна перевірити виключно шляхом соціологічного опитування (анкетування).

Порівнюючи індикатори індивідуальної перцепції легітимності влади, яким послуговувалися в ANES, з атрибутами політичної легітимності Д. Бітема (Таблиця 1), можна стверджувати, що загалом, соціологічне опитування шляхом анкетування дозволяє деякою мірою визначати атрибути №2 (відповідність правил цінностям громадян) та №3 (акти згоди, поведінка громадян). Так, наприклад, твердження «Федеральний уряд здатен робити те, що є правильним та потрібним», прикметники «правильний» і «потрібний» зобов'язані відповідати саме за співвідношення між діяльністю/політикою уряду та персональними цінностями (що є правильним, кожен визначає сам для себе) громадянина. Водночас, політичний абсентеїзм деякою мірою корелює з актами згоди громадян – якщо громадянин стверджує, що він відчуває, що чиновникам начхати на його думку, що він не довіряє тому, як уряд розпоряджається його податками та йому байдуже, хто переможе на виборах, це теоретично може означати, що він не ходить на вибори, не бере участь у політичному житті (тобто, не проявляє класичні акти згоди, за Д. Бітемом).

Таким чином, анкетування ANES є вельми корисним прикладом дослідження, проведеного на мікрорівні.

1.5.2 Нормативний підхід до оцінки рівня легітимності влади

Більшість теоретиків легітимності до та після Д. Бітема наголошували на тому, що легітимність є концепцією, яка є *колективним вираженням особистої думки кожного громадянина*. Це надзвичайно ускладнює будь-які спроби вимірювання легітимності, адже в цій ситуації неможливо виходити з позицій методологічного індивідуалізму, взявши та дослідивши думку (по аналогії з поведінкою в теоретиків соціального вибору) лише однієї людини.⁶⁰ Саме тому з'являлися спроби відійти від підходу М. Вебера та знайти об'єктивні/універсальні чинники легітимності у світі. Критика М. Вебера з боку прихильників нормативного підходу, таких як Дж. Ролз та А. Ріпштайн, полягала в тому, що його дослідження не висуває жодних об'єктивних факторів або критеріїв, за допомогою яких можна було б з'ясувати універсальну легітимність для всіх режимів. Так, політичний філософ та теоретик Дж. Ролз, який присвятив більшість наукових розробок поняттю справедливості, очевидно, акцентував увагу саме на критерії справедливості: по факту, «чи є певне політичне утворення, як-то держава, легітимним, і чи матимуть громадяни певні політичні зобов'язання до нього, залежить від того, чи є морально виправданим політичне насилля, яке застосовує держава».⁶¹

Водночас, американський дослідник Б. Гіллі протягом 2000-х рр. активно розробляв порівняльну теорію легітимності влади, яка, на нашу думку, уособлює собою ідеальний приклад вимірювання легітимності на макрорівні. Науковець поставив перед собою амбітну ціль – зробити порівняльний аналіз рівня легітимності всіх держав світу, базуючись на універсальних та кількісно вимірюваних критеріях; врешті решт, йому вдалося систематизувати дані з 72 країн світу, в яких проживало сукупно 83% населення Землі, в період з 1996 по 2002 р. (базуючись в основному на

⁶⁰ Weatherford S. M. Measuring political legitimacy / Stephen M. Weatherford. // American Political Science Review. – 1992. – Vol. 86, No. 1. – P. 150

⁶¹ Fabienne, P. Political Legitimacy. / Peter Fabienne. // The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Summer 2017 Edition), Edward N. Zalta (ed.), Режим доступу до ресурсу: <https://plato.stanford.edu/archives/sum2017/entries/legitimacy>

джерелах (опитуваннях, звітах) Світового Банку, Міжнародного Валютного Фонду, Світового опитування цінностей тощо). Важливо, що концептуально та методологічно автор наслідує погляд на легітимність вище згаданого британського теоретика Д. Бітема: Б. Гіллі ідентифікує 3 атрибути легітимності влади (легальність, відповідність правилам та акти згоди населення), до яких він підібрав 9 індикаторів, які методом бінарної регресії були відібрані з загального списку в 34 індикатори. Ці індикатори, наочно представлені нижче в Таблиці 3, разом конституують загальний показник легітимності влади в тій чи іншій державі світу:

Атрибути легітимності	Індикатори
1. Легальність	1. Оцінка поваги держави до прав і свобод індивіда, організованих груп зі своєю ідентичністю тощо 2. Довіра до поліції, чиновників, суддів 3. Рівень корумпованості/беззаконня влади (оцінка легальності влади)
2. Відповідність цінностям	1. Популярність політичних партій і/або політичного лідера 2. Оцінка наявної політичної системи (підтримка, довіра, абсентеїзм) 3. Задоволеність демократичним врядуванням (оцінка ефективності/компетентності державних інститутів)
3. Акти згоди	1. Явка на виборах 2. Квazідобровільна сплата податків 3. Добровільна служба громадян в збройних силах

Таблиця 3. Індикатори легітимності в дослідженні легітимності Б. Гіллі

Джерело: Gilley, B. The Determinants of State Legitimacy: Result for 72 Countries. *International Political Science Review*, No. 27, No. 1, 2006. P. 62; Gilley, B. The meaning and measure of state legitimacy: Results for 72 countries. *European Journal of Political Research*, No. 45, 2006. P. 505

Аналізуючи Таблицю 3, можна припустити, що дев'ять індикаторів відповідають за три атрибути легітимності, які, у свою чергу, конституують загальне поняття легітимності влади. Зокрема, атрибут легітимності «легальність» тестується за допомогою трьох взаємопов'язаних індикаторів, які акцентують увагу на довірі громадян до влади в державі. Наскільки

громадяни задоволені, з якою повагою влада ставиться до їхніх права і свобода, чи довіряють громадяни державним та муніципальним службовцям, та чи наявний рівень корупції та беззаконня в країні викликає в них занепокоєність – саме ці питання є центральними для з'ясування поглядів населення на легальність влади в державі. Цей метод деякою мірою перетинається з методом вимірювання рівня політичної довіри ANES: обидва методи акцентують увагу на довірі до державних службовців та на стані корумпованості державних інститутів. Водночас, індикатор №1 (оцінка поваги держави до прав і свобод індивіда) в Таблиці 3 можна знайти зовсім в інших підрозділах дослідження ANES: низьковартість особистої думки та акцент політичних партій лише на голосах виборців, а не на їхніх інтересах – це вельми схожі формулювання, які однак знаходяться в різних категоріях.

Атрибут 2, відповідність цінностям, відповідає трьом індикаторам в моделі Б. Гілли – популярності політичного режиму (відповідно, політичних лідерів і/або політичних партій), оцінка громадянами політичної системи (застосовуються ті ж критерії, що й під час вимірювання легітимності ANES – рівень політичного абсентеїзму, довіра громадян до поліції, судової системи, чиновників тощо), а також задоволеність демократичним врядуванням, або ж, інакше, задоволеність компетентністю державних інститутів (що великою мірою перетинається з підрозділі дослідження ANES «Рівень політичної довіри» (компетентність, політична довіра, довіра до розпорядження податками чиновниками, корумпованість), громадянським обов'язком та рівнем політичного абсентеїзму.

Атрибут 3, акти згоди, представлений в моделі Б. Гілли рівнем явки громадян на виборах, квазідобровільною сплатою податків та тим, наскільки пересічний громадянин готовий/не готовий вступати в ряди армії своєї держави для її захисту та безпеки.

2. МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ОЦІНЮВАННЯ РІВНЯ ЛЕГІТИМНОСТІ ВЛАДИ З ПОЗИЦІЙ ЖИТЕЛІВ МІСТА СЕВЕРОДОНЕЦЬКА

Дослідницька частина атестаційної роботи пов'язана з вимірюванням рівня легітимності української держави з-поміж населення міста Сєверодонецька, Луганської області, шляхом проведення соціологічного опитування. Вона складається з двох блокових частин: перша частина пов'язана з розробкою та проведенням соціологічного опитування з-поміж жителів міста Сєверодонецька; друга частина пов'язана з виведенням алгоритму вимірювання рівня легітимності влади за рахунок кількісної інтерпретації отриманих під час соціологічного опитування результатів.

2.1. Принципи формування вибіркової сукупності

Відповідно до правил побудови вибіркової сукупності (вибірки), викладених у підручнику-посібнику за авторством О. Богдан, принцип формування вибірки виглядає наступним чином: визначити генеральну сукупність, розрахувати необхідну кількість респондентів за формулою, підрахувати максимально допустиму похибку.

Для опитувань, подібних нашому, існує правило, яке постулює, що «чим більше різноманіття респондентів у нерепрезентативній вибірці, тим більше певності, що ми з'ясували все різноманіття поглядів або досвіду, яке наявне в генеральній сукупності». ⁶² Іншими словами, нерепрезентативні вибірки необхідні для того, щоб виявити різноманіття поглядів, досвіду, ситуацій. ⁶³ На основі кількісної інформації з нерепрезентативної вибірки, ми можемо формулювати лише гіпотези про кількісні характеристики генеральної сукупності, однак поширюємо якісні результати на всю генеральну сукупність.

У нашому дослідженні, ми розраховували необхідну кількість респондентів за наступною формулою:

⁶² Богдан, Олена. Що варто знати про соціологію та соціальні дослідження? / Олена Богдан; консультант-рецензент Володимир Паніотто. // К.: Дух і Літера, 2015. С. 122

⁶³ Там само, С. 127

$$n = \frac{N * X}{X + N - 1}$$

Де:

- n = обсяг вибірки;
- N = обсяг генеральної сукупності (загальна кількість населення міста);
- X виражається наступною формулою:

$$X = \frac{Z^2 * (p) * (1 - p)}{MOE}^{64}$$

Де:

- Z = показник Z value (1.96 для 95% впевненості; 2.576 для 99% впевненості);
- p = пропорція вибірки;
- MOE = максимальна допустима похибка (margin of error).

В якості генеральної сукупності нашого дослідження було вибрано все наявне населення міста Сєвєродонецька, Луганської області, яке станом на 1.12.2019 р., за даними Головного управління статистики у Луганській області ДССУ (Державної служби статистики України), складало 112526 осіб.⁶⁴ Враховуючи можливості мережі Інтернет для розповсюдження анкет, а також наявні часові та людські ресурси, ми дійшли висновку, що здатні розповсюдити більшу кількість анкет з-поміж населення, ніж оригінально задумувалося, тим самим зачепивши всі основні соціальні та вікові категорії в місті. Звідси, для потреб дослідження, ми теоретично встановили максимально допустиму похибку на рівні від 2% (ідеальна ситуація) до 5% (максимально допустима ситуація), і рівень впевненості – від 95% до 99%. Крім цього, О. Богдан зазначає, що можна вирахувати MOE (максимально допустиму похибку) залежно від розміру вибірки, використовуючи наступну формулу:

⁶⁴ Формула викладена на веб-сайті Select Statistical Services UK. Режим доступу до ресурсу: <https://select-statistics.co.uk/calculators/sample-size-calculator-population-proportion/>. Крім цього, див. також Богдан, Олена. Що варто знати про соціологію та соціальні дослідження? / Олена Богдан; консультант-рецензент Володимир Паніотто. // К.: Дух і Літера, 2015. С. 134-135

⁶⁵ Харламова, Н. Соціально-економічне становище Луганської області за 2019 рік. / відповідальна за випуск Н. Харламова. // Державна служба статистики України: Головне управління статистики у Луганській області, 2020. С. 5

$$MOE = \left(de \sqrt{\frac{1}{n}} \right) * 100 \quad ^{66}$$

Де:

- DE – дизайн-ефект (дорівнює = 1.5; специфіка застосування методики формування вибірки⁶⁷)
- MOE = максимальна допустима похибка (англ. *margin of error*);
- n = обсяг вибірки

Соціологічне опитування жителів міста Сєвєродонецька було проведене в період з 22.12.2019 по 6.01.2020 року шляхом змішаного поквартирного та Інтернет-опитування з використанням анкетування. Обсяг генеральної сукупності склав N = 112526 (осіб), обсяг вибірки, теоретично вирахований за формулою, склав n = 398. Однак, враховуючи можливості для збільшення кількості респондентів та з метою мінімізації похибки, кількість респондентів вдалося збільшити до n = 550. Відповідно, з урахуванням дизайн-ефекту, похибка склала:

$$MOE = \left(de \sqrt{\frac{1}{n}} \right) * 100$$

Де:

- de – дизайн-ефект (дорівнює = 1.5; специфіка застосування методики формування вибірки⁶⁸)
- MOE = максимальна допустима похибка (англ. *margin of error*);
- n = обсяг вибірки (у нашому випадку, це 550 респондентів).

Відповідно:

$$MOE = (1.5 \sqrt{1/550}) * 100$$

$$MOE = 6.4\%$$

⁶⁶ Богдан, Олена. Що варто знати про соціологію та соціальні дослідження? / Олена Богдан; консультант-рецензент Володимир Паніотто. // К.: Дух і Літера, 2015. С. 137

⁶⁷ Там само.

⁶⁸ Богдан, Олена. Що варто знати про соціологію та соціальні дослідження? / Олена Богдан; консультант-рецензент Володимир Паніотто. // К.: Дух і Літера, 2015. С. 137

Ми розподілили респондентів за 5 віковими групами: 16-25 років, 25-35 років, 35-45 років, 45-55 років, 55+ років, отримавши відносно рівномірний кількісний розподіл:

- 3. 16-25 р. = 98 осіб (19% від загальної кількості);
- 3. 25-35 р. = 158 осіб (28% від загальної кількості);
- 3. 35-45 р. = 125 осіб (22.73% від загальної кількості);
- 3. 45-55 р. = 107 осіб (19.45% від загальної кількості);
- 3. 55 і більше років = 64 осіб (11.64% від загальної кількості).

2.2. Формування анкети для проведення соціологічного опитування

Однією з центральних задач при розробці соціологічного опитування є формування зрозумілої та інформативної анкети, яка б не викликала складнощів у сприйнятті та не заплутувала б потенційного респондента нагромадженням питань і відповідей. Окремо варто було сфокусуватися на специфіці онлайн-опитувань, адже ця галузь представляє достатньо методологічних складнощів, а також на особливостях проведення соціопитувань у регіонах, суміжних з зоною військових конфліктів.

О. Богдан у своєму посібнику зазначає, що дизайн анкети має основоположне значення для респондента, адже «приємна на вигляд анкета [викликає] позитивні емоції, що збільшить шанси [респондента] на згоду» брати участь в опитуванні.⁶⁹ Під час підготовки опитування, нам вдалося знайти приклад анкети, розробленої спеціально для проведення опитувань легітимності влади в США. У Додатку 1 зображений приклад анкети американської урядової організації «Американське національне агентство з питань дослідження виборів» (ANES – англ. *American National Election Studies*) від 1980 року. Візуально, вона має мінімалістичний дизайн, представляє собою перелік тверджень стосовно тих чи інших характеристик влади та державних/місцевих державних інститутів. Громадянину США пропонувалося виявити своє персональне ставлення до тверджень шляхом

⁶⁹ Богдан, Олена. Що варто знати про соціологію та соціальні дослідження? / Олена Богдан; консультант-рецензент Володимир Паніотто. // К.: Дух і Літера, 2015. С. 229

позначення однієї з колонок на 5-бальній порядковій шкалі від «повністю не згоден» до «повністю згоден» з проміжним варіантом №3 «складно відповісти». Важливо відзначити, що жодне з питань не передбачало відкритої відповіді. Ми розробляли нашу анкету, послуговуючись саме подібним типом анкет, оскільки ми переслідували ціль швидкості проходження, максимальної інформативності та мінімальної варіативності запитань.

Крім цього, варто розуміти, що опитування, суміжні з навколо політичними предметами, такими як ставлення до української держави, на Донбасі, мають свою специфіку. Основною проблемою для нас було розробити питання таким чином, аби нам, з одного боку, вдалося дізнатися всю повноту важливої нам інформації від респондента, а саме, його персональне ставлення до легітимності влади в Україні, а з іншого боку, уникнути будь-якої політизації питань, мимоволі змусивши респондентів виявляти свої партійні/ідеологічні преференції. Це загрожувало тим, що респонденти висловлювалися б свої погляди не на рахунок легітимності української держави в цілому, а до її політичного/правлячого класу, або політичного режиму. Питання необхідно було будувати максимально нейтрально також з огляду на те, щоб жоден респондент не сприйняв опитування як провокацію або «замовне» дослідження.

Нарешті, Інтернет-опитування дійсно представляло для нас певні методологічні виклики, однак воно було корисне для нашого дослідження. Такі переваги, як економія ресурсів, значний об'єм вибірки порівняно з поквартирним або телефонним опитуванням, швидкість збору інформації та можливість систематизувати та аналізувати її на ходу,⁷⁰ робили його пріоритетним вибором. Крім цього, опитування проводилося у високо урбанізованому регіоні зі значним покриттям Інтернет-мережі, що дозволяє говорити про відсутність значного зміщення вибірки та, відповідно, її

⁷⁰ Стребков, Д. Социологические опросы в Интернете: возможности и ограничения. / Д. О. Стребков. // Материалы Интернет-конференции «Социология и Интернет: перспективные направления исследования», М.: НИУ «ВШЭ». [Интернет-ресурс]. Режим доступа до ресурсу: <https://iq.hse.ru/more/sociology/sociologicheskie-oprosi-v-internete>

нерепрезентативність. Утім, варто визнати, що наше Інтернет-опитування не могло уникнути об'єктивних недоліків цього методу збору даних – зміщення віку респондентів в силу демографічних особливостей Інтернет-користувачів в Україні (в містах з населенням більше 100 тис. чол. Інтернетом користується лише 29% людей віком від 65 років і більше⁷¹) відсутність контролю за респондентом, комунікаційні проблеми з відсутністю можливості перепитати інтерв'юера, навмисне викривлення даних (у тому числі, демографічних – вік, стать), багаторазове проходження опитування тощо.⁷²

Додаючи до проблеми опитувань у прифронтових зонах, Інтернет-опитування допомогло уникнути будь-якого впливу на респондента зі сторони інтерв'юера, а також дати відчуття анонімності і захищеності тим респондентам, які могли хвилюватися про свою безпеку. Більше того, було прийнято рішення спеціально зазначити (див. Додаток 2), що опитування проводиться студентами НаУКМА та Школою політичної аналітики НаУКМА, аби посилити довіру до опитування в очах місцевих жителів.

У Додатку 2 та 3 зображені приклади анкет, які використовувалися для опитування жителів міста Сєвєродонецька стосовно легітимності влади в Україні. На Додатку 1 зображений письмовий друкований варіант, який використовувався для людей похилого віку, у той час як на Додатку 2 зображений Інтернет-варіант, розташований на платформі «Google-форми». Варто відзначити, що нами був проведений тестовий етап опитування

У той час як перша, друкована анкета розповсюджувалася безпосередньо передачею з рук у руки, а також подеколи в рамках телефонного опитування, друга анкета була створена за прототипом першої в онлайн-сервісі «Google-форми». Сервіс має низку переваг: 1) майже всі користувачі соціальних мереж (Facebook, V Kontakte), де розповсюджувався допис з проханням пройти опитування, мають відповідні акаунти в «Google»,

⁷¹ Інтернет-асоціація України. Проникнення інтернету в Україні. Жовтень 2019. [Інтернет-ресурс]. Режим доступу до ресурсу:

https://inau.ua/sites/default/files/file/1910/dani_ustanovchyh_doslidzhen_iii_kvartal_2019_roku.pdf

⁷² Там само

що значно спрощує їм доступ до проходження анкети; 2) впізнаваність й довіра до бренду «Google»; 3) відносна легкість і швидкість проходження анкети, порівняно з друкованим варіантом.

Виходячи з вище сказаного, а також представлених нами в теоретичній частині дипломної роботи прикладів вимірювання легітимності як мікро-, так і в макроперспективі, ми розробили запитання та побудову анкети наступним чином. З огляду на те, що основним джерелом розповсюдження була визначена мережа Інтернет (соцмережі), ми обрали максимально простий тип анкети: 14 закритих питань, на які респондент мав дати відповідь у 5-ступеневій порядковій шкалі від «Повністю не погоджуюсь» (був наданий номер «1») до «Повністю погоджуюсь» (відповідно, номер «5») з проміжним значенням «Складно відповісти» (номер «3») та частковими варіантами «Частково НЕ погоджуюсь» та «Частково погоджуюсь» (див. Додатки 2 та 3). Для ідентифікації респондентів з одночасним збереженням анонімності (для того, щоб респондент в Інтернеті та візаві, враховуючи чутливість політичного на Донбасі в силу війни на Сході та російської агресії в Україні, не мав проблем з чесною відповіддю на питання.

14 питань в анкеті покликані покривати 3 атрибути легітимності Д. Бітема, які ми, так само як і інші дослідники, брали за основу як агрегований сукупний показник легітимності влади на певній території. Зокрема:

Атрибути легітимності за Д. Бітемом	Питання в анкеті					
Легальність	№10 «Я довіряю українській правоохоронній системі»	№11 «Я довіряю українським чиновникам»	№4 «Уряд в Києві має право вирішувати за всю Україну»	№8 «Україна здатна сформулювати чітку стратегію економічного розвитку»	№5 «Уряд в Києві повністю враховує думку людей на місцях»	
Відповідність цінностям	№1 «Мені складно розібратися в українській політиці»	№3 «Люди, за яких я проголосував, зазвичай швидко втрачають зв'язок із народом»	№6 «В Україні є політик і/або партія, які відстоюють мої інтереси	№9 «Україна здатна сформулювати чітку стратегію культурного розвитку»	№13 «Я пов'язую своє майбутнє з Україною»	№14 «На Україну чекає світле майбутнє»
Акти згоди	№2 «Мені все одно, хто переможе на виборах в Україні		№7 «В країні, де державний бюджет розкрадається, податки можна НЕ сплачувати»		№12 «Для мене обстановка в рідному місті важливіше ситуації в цілому по країні»	

Таблиця 4. Співвідношення питань, використаних в анкеті, з атрибутами
легітимності Д. Бігема

Аналізуючи Таблицю 4, можна зробити наступні висновки. По-перше, кількість питань розподіляються з-поміж атрибутів легітимності нерівномірно: половина питань (7 з загальних 14) покликані перевіряти, наскільки громадяни міста Северодонецька вважають українську владу та державні інститути відповідними своїм персональним та колективним цінностям. Зокрема, питання №8 та №9 «Україна здатна сформулювати чітку стратегію економічного/культурного розвитку» перевіряють рівень впевненості громадян Северодонецьку в здатності державних інститутів України виробляти дієву та ефективну публічну політику в економічній та

культурній сферах – найбільш важливих для жителів Луганської області сферах, відповідно до соціологічного опитування, проведеного Фондом «Демократичні ініціативи». Так само, питання в цьому підрозділі анкети покликані також визначати наявність персональних преференцій жителів Сєвєродонецька до конкретних політиків і/або політичних партій (питання №6). Крім цього, визначається рівень політичного абсентеїзму та низьковартості власної думки (питання №1 та №3). Доволі абстрактні питання №13 та №14 («Я пов'язую своє майбутнє з Україною» та «На Україну чекає світле майбутнє») покликані визначити загальне ціннісне ставлення жителів Сєвєродонецька до України та української влади: негативна відповідь на ці два питання може свідчити про розчарування населення та, відповідно, демонструвати процес делегітимації української влади в місті Сєвєродонецьку.

2.3 Алгоритм оцінки рівня легітимності української держави

Наслідуючи за Б. Гіллі, ми визначаємо два можливі шляхи вимірювання певної абстракції, соціального конструкту, яким є концепт легітимності влади: по-перше, відштовхуватися від причин (cause) певного явища або концепту та, по-друге, відштовхуватися від наслідків (effect) певного явища. У першому випадку, згідно з Б. Гіллі, причиннові змінні визначають вищий за порядком концепт, такий як легітимність.⁷³ У теоретичному розділі ми з'ясували, що трьома конститутивними атрибутами легітимності є: 1) легальність влади з точки зору громадян; 2) відповідність цінностей, які сповідує держава, цінностям громадян; і нарешті 3) акти згоди, що здійснюють громадяни, тим самим визнаючи легітимність держави. Відповідно, держава Україна буде легітимна в очах жителів міста Сєвєродонецька, якщо кожен з цих трьох атрибутів легітимності влади буде задоволений емпірично. Саме для цього ми розробили та провели соціологічне опитування – 14 запитань в нашій анкеті поділені на три частини, відповідно до трьох атрибутів легітимності влади.

⁷³ Gilley, B. The meaning and measure of state legitimacy: Results for 72 countries. *European Journal of Political Research*, No. 45, 2006. P. 499-525

Результати, які ми отримаємо для 14 запитань, відповідно будуть сукупно складати кожен з трьох атрибутів легітимності, а вони, у свою чергу – вищий за порядком концепт легітимності влади.

Сукупний рівень легітимності влади буде будуватися на наступній формулі:

$$\text{Рівень легітимності влади} = \frac{A(\text{Л}) + A(\text{ВЦ}) + A(\text{АЗ})}{3}$$

Де:

- $A_{\text{Л}}$ = показник рівня легальності влади з точки зору жителів Сєвєродонецька
- $A_{\text{ВЦ}}$ = показник рівня відповідності цінностей, які сповідує українська держава, та цінностей, що сповідують жителі міста Сєвєродонецька
- $A_{\text{АЗ}}$ = показник рівня актів згоди, як їх схильні виконувати жителі Сєвєродонецька

Алгоритм наших дій для визначення оцінки рівня легітимності влади буде виглядати наступним чином:

1. У програмі Microsoft Excel ми маємо сукупні результати соціологічного опитування для 550 респондентів.
2. Відповідно до приналежності того чи іншого запитання в анкеті до одного з трьох атрибутів легітимності, ми згрупували результати за атрибутами в три окремі колонки: для першого атрибуту 5 запитань, для другого – 6 запитань та для третього – 3 запитання.
3. З кожної клітинки в колонках ми відняли 3 та розділили на 2, отримавши більш прості для аналітичної роботи показники: -1 для незгодних, 0 для тих, хто не визначився, та +1 для згодних. Після цього ми порахували $\sum_{i=1}^n x_i$ (середнє арифметичне) для кожного з 14 питань, а отже, окремо порахували $A_{\text{Л}} + A_{\text{ВЦ}} + A_{\text{АЗ}}$ (тобто, суму середніх арифметичних для трьох атрибутів).
4. Знайшли загальний рівень легітимності влади, застосувавши формулу:

$$\text{Рівень легітимності влади} = \frac{A(\text{Л}) + A(\text{ВЦ}) + A(\text{АЗ})}{3}.$$

5. Отже, максимально можливий рівень легітимності влади може дорівнювати +1, мінімально можливий рівень легітимності влади може дорівнювати -1.
6. Інтерпретувати рівень легітимності можна наступним чином:
- Значення від 0 до -0,5: влада, з позицій жителів Сєверодонецька, знаходиться в процесі делегітимації (відкликання суспільної підтримки)
 - Значення від -0,5 до -1: влада повністю або частково нелегітимна
 - Значення від 0 до +0,5: влада частково легітимна
 - Значення від +0,5 до +1: влада має високий або найвищий рівень легітимності.

3. ІСТОРИЧНИЙ ТА СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ КОНТЕКСТ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ПРОЦЕСІВ У М. СЕВЕРОДОНЕЦЬК

Третій розділ кваліфікаційної роботи присвячений підготовці до практичної частини дослідження, а саме – заглибленню в місцеву специфіку Северодонецька, проведенню ціннісного, демографічного, соціологічного та економічного зрізу життя в місті. Без перебільшень, кожне місто в Україні унікальне, і Северодонецьк не є винятком: для ґрунтового та повноцінного занурення в місцеву специфіку, потрібен більш детальний виклад історії міста, демографічні показники населення, соціологічний зріз цінностей містян, принаймні поверхневий аналіз економічної діяльності тощо. Адже, як ми з'ясували в теоретичній частині, одним із атрибутів легітимності влади є її відповідність цінностям жителів. Таким чином, всі перераховані фактори прямо впливають на сприйняття місцевими жителями влади, а отже, - і на рівень легітимності влади. Таким чином, структура цього розділу виглядатиме наступним чином: у першому підрозділі ми зробимо екскурс в історію Северодонецька, дамо короткий зріз демографічних, соціологічних та економічних характеристик місцевих жителів та міста. На основі цих характеристик ми в другому підрозділі інтерпретуємо отримані в ході проведеного нами соціологічного опитування результати стосовно легітимності влади, а в третьому – зведемо їх в єдиний рівень легітимності.

3.1 Історія, демографія, економіка міста Северодонецька

У теоретичному розділі ми вказували, що легітимність влади має три атрибути – легальність, акти згоди та, найбільш важливий, на нашу думку, атрибут – відповідність цінностям жителів конкретної території. Саме проблема невідповідності української державної влади тим різноманітним наборам цінностей, які є в нашій поліетнічній, полікультурній країні, багато в чому спонукала нас розробляти проблематику легітимності влади в дипломній роботі. Культура в розумінні історично набутого набору правил та цінностей всередині соціуму або, вужче, мешканців певної території зі спільною колективною ідентичністю для збереження та гармонізації відносин,

економіка в сенсі типу виробництва та рівня достатку пересічного громадянина, яка також впливає на соціально-демографічну ситуацію – усе це формує та визначає цінності мешканців певної території. Водночас, можна також припустити, що політична культура населення – невід’ємна складова загальної культури соціуму, – а також інші зазначені нами фактори, цілком можуть впливати на інші два атрибути, легальність та акти згоди. Зокрема, нескладно уявити, що різниця у ставленні до питань, пов’язаних із легальністю влади або ж виборчої активності, в окремо взятому місті, буде залежати від специфічної політичної культури, демографічних особливостей, економічної ситуації в місті. Саме тому нам потрібно принаймні на поверхневому рівні описати та зануритися в джерела цих цінностей – історію міста Сєвєродонецька, культуру мешканців, економіку міста, соціально-демографічну ситуацію за останні декілька років тощо.

Сєвєродонецьк – дуже молоде місто, порівняно з середнім віком українських міст, започаткованих ще за доби Держави Рюриковичів, Великого князівства Литовського, або Російської чи Австро-угорської імперій. Символічною датою започаткування міста, відповідно до рішення виконкому Сєвєродонецької міської ради народних депутатів від 18 лютого 1991 р., є 29 квітня 1934 р.,⁷⁴ а отже, місту всього 86 років. Перші бараки на лівому березі р. Сіверський Донець з’явилися під самий кінець Першої п’ятирічки (1929-1934) в розпал індустріалізації в СРСР. Місто проектувалося в якості супутника для великого хімічного комбінату з виробництва мінеральних добрив «Азот», доля якого досі безпосередньо пов’язана з долею міста та чи не кожного другого сєвєродончанина.

Навіть візуально територія міста та територія заводу сьогодні займають приблизно рівноцінну площу – 2030 га відведено під житлову забудову та 2060 га під заводську. У 1970-1980 рр. з 80-тисячного населення міста на

⁷⁴ 70 славных лет / [А. І. Агафонов, А. В. Алтухова, В. В. Бутов та ін.]. – Сєвєродонецьк: Сєвєродонецька міська рада, 2004. – 300 с.

підприємстві (включно з супутніми виробництвами та обслуговуванням) працювало не менше 25 тисяч чоловік, у 2005 році на підприємстві, від якого поступово відбруньковувалися і/або закривалися цехи та підприємства-супутники, залишалося працювати 8 тис. чоловік при 100-тисячному населенні.⁷⁵ До того ж, навколо заводу та міста природно формувалися інші підприємства: Северодонецька ТЕЦ, Об'єднання «Склопластик», науково-виробничі інститути «Імпульс» та «Хімтехнологія» тощо. Як наслідок, від процвітання та успішності хімкомбінату залежала доля міста та його мешканців.

Сьогодні в місті, за даними Северодонецької міської ради, проживає 113837 осіб, без включення переселенців з окупованих районів Донецької та Луганської областей.⁷⁶ Національний розподіл: $\frac{3}{4}$ (73%) українців, $\frac{1}{4}$ росіян (24%), 3% інших національностей. З-поміж інших обласних центрів, Северодонецьк має найбільшу частку росіян, а також найбільшу кількість вірян УПЦ Московського патріархату (35%). 98% населення не належать до жодної з політичних партій або неурядових громадських організацій.⁷⁷

Зазначивши це, ми стверджуємо, що северодонецький «Азот» мав як періоди процвітання, так і періоди занепаду, що безпосередньо впливало на стан міста та його жителів. Радянський період для «Азоту» та міста загалом можна характеризувати як період найвищого розвитку та достатку: в умовах планової економіки завод майже не мав конкурентів на внутрішній арені, постачаючи мінеральні добрива для сільського господарства, а також експортуючи добрива в союзні для СРСР держави Третього світу. У 1970-1980-х рр. місто за рахунок потужного розвитку заводу стало центром хімічної та приладобудівельної галузі України; був сформований його модерний

⁷⁵ 70 славных лет / [А. І. Агафонов, А. В. Алтухова, В. В. Бутов та ін.]. – Северодонецьк: Северодонецька міська рада, 2004. – 300 с.

⁷⁶ Чисельність населення на 1 лютого 2019 року по Северодонецькій міськраді. [Електронний ресурс] // Северодонецк онлайн. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://sd.ua/news/10890>

⁷⁷ Шосте всеукраїнське муніципальне опитування. [Електронний ресурс] // Соціологічна група «Рейтинг». – 2020. – Режим доступу до ресурсу: http://ratinggroup.ua/research/regions/pyatyy_vseukrainskiy_municipalnyy_opros.html?fbclid=IwAR3wj0XD_C_MQ17VR4ELF8cwIPQ0plYI-czA0bHfDyoN6ZorioGW9dujDg8. С. 233-234.

вигляд. У той же час, часи незалежної України можна загалом охарактеризувати як період занепаду «Азоту» та, відповідно, міста-супутника, Сєвєродонецька: у 2004 році СДВП (Сєвєродонецьке державне виробниче підприємство) «Азот» було виведене з державної власності та стало закритим акціонерним товариством, контрольний пакет акцій (60%) в якому викупила американська хімічна корпорація «World White Chemical». Завод переорієнтував своє виробництво на експорт, втративши відносно велику кількість виробничих цехів, товари яких були не потрібні в експортній торгівлі. Водночас, у 2011 році підприємство повністю викупив промисловий холдинг Д. Фірташа, наближеного до тодішнього президента України В. Януковича, що призвело до ще більшого скорочення доходів та закриття цехів. У 2011 році відверто шахрайськими діями менеджменту зі сфери впливу Д. Фірташа, наближеного до тодішнього президента В. Януковича, Антимонопольного комітету та кіпрських компаній було доведено до банкрутства друге найбільше підприємство міста – ТОВ «Об'єднання «Склопластик», яке в 2005-2007 рр. демонструвало значні успіхи у виробництві та заробітній платі. Як наслідок, більше семи тисяч сєвєродончан втратили свої акції у підприємстві, місто втратило потужне джерело доходу та робочих місць, у той час як держава в особі Луганського окружного господарського суду не знайшла ознак навмисного банкрутства підприємства, що в 1990 році було світовим лідером з виробництва пластмасових та скляних матеріалів.⁷⁸

У такому депресивному стані місто увійшло в 2014 рік. Із початком у березні 2014 року антитерористичної операції (далі – АТО) в Луганській і Донецькій областях соціально-економічна ситуація в місті Сєвєродонецьку суттєво погіршилася. З квітня по кінець липня 2014 р. у місті фактично була відсутня українська влада: на початку травня місцеві сепаратисти захопили будинок міської ради та виконкому, локальна міліція самоусунулася, у той час

⁷⁸ А. Светиков. В порядке обмена опытом: как стырить крупный завод? [Електронний ресурс] / А. Светиков. // Газета «Третий сектор». – 2013. – Режим доступу до ресурсу: <http://svsever.lg.ua/2013/05/v-poryadke-obmena-opyitom-kak-styirit-krupnyiy-zavod>

як увага української влади та українських ЗМІ була зосереджена здебільшого на трьох інших великих містах Донбасу – Слов'янську, як центру сутички між силами АТО та групою Стрелкова-Гірка, Донецьку та Луганську в силу масштабу подій, які там відбувалися.

Утім, варто зазначити, що Сєверодонецьк має символічний статус для всього українського сепаратистського руху, який зароджувався ще в 1990-х та вперше маніфестував себе під час Помаранчевої революції в 2004 році. Саме в Сєверодонецьку 28 листопада 2004 року (після сфальсифікованого другого туру президентських виборів) відбувся славнозвісний Всеукраїнський з'їзд депутатів Верховної ради АР Крим, місцевих рад усіх рівнів – на протипагу мітингу на Майдані Незалежності 22 листопада 2004 року.⁷⁹ Сєверодонецьк став центром опозиції «Партії Регіонів» на чолі з тодішнім кандидатом у президенти України В. Януковичем помаранчевому руху В. Ющенка, який активно набирив обертів на заході України. Нагадаємо, що за два дні до цього Луганська та Харківська облради заявили про непокору державним органам влади, припинили відрахування до держбюджету та звернулися до президента РФ В. Путіна по допомогу. На сєверодонецькому з'їзді більше 3500 делегатів з 17 регіонів України безпосередньо вирішували питання легітимності та легальності влади в Україні – зокрема, більшістю голосів було прийнято рішення про:

- визнання легітимним постанови ЦВК про результати виборів у другому турі (відповідно до якої переможцем було обрано В. Януковича);
- створення Міжрегіональної ради органів місцевого самоврядування, який би через свій виконком написав би союзний договір з метою федералізації регіонів України, представлених облрадами;
- призначення в Донецькій та Луганській областях референдуму про надання цим регіонам статусу автономних республік в складі федеральної України на 12 грудня 2004 року;

⁷⁹ Старцев В. Съезд победителей [Електронний ресурс] / В. Старцев // Дзеркало тижня. – 2004. – Режим доступу до ресурсу: https://zn.ua/POLITICS/sezd_pobediteley.html.

- підпорядкування міліції, податкової та органів державної влади Харківській, Луганській та Донецькій облрадам.⁸⁰

Хоча тоді сепаратистським тенденціям на сході вдалося завадити, 11 травня 2014 року ніхто не завадив місцевим сепаратистам провести «референдум про самовизначення Луганської Народної Республіки». Утім, достовірних даних щодо явки та активності севєродончан на «референдумі» немає – сепаратисти не залишили жодних документів, окрім заяв про «явку в 65% станом на 12.00 ранку по Луганській області»,⁸¹ яка не підлягає верифікації.

22 липня 2014 року Севєродонецьк був повністю звільнений від бойовиків та сепаратистів, що були вибиті з міста силами АТО та армії, а вже з вересня 2014 року Севєродонецьк став обласним центром Луганської області. У місто були перенесені майже всі луганські представництва органів державної влади (СБУ, податкова, обласні суди тощо), а також інші служби та структурні підрозділи. Крім цього, у місті працює Луганська обласна військово-цивільна адміністрація, яка замінила Луганську ОДА на час проведення АТО/Операції об'єднаних сил.

Водночас, за період 2014-2020 рр. основоположне для Севєродонецька підприємство, хімкомбінат «Азот», декілька разів зупинялося. Двома основними проблемами цього періоду для міста та хімкомбінату стали: по-перше, той факт, що «Азот», як витвір радянської епохи, працював у тісних економічних відносинах з Росією, яка була постачальником основної сировини – природного газу. Після 2014 року Україна розірвала будь-які економічні відносини з РФ, у тому числі припинивши закуповувати російський газ, а отже, у севєродонецького «Азоту» почалися суттєві перебої з сировиною. По-друге, Севєродонецьк в результаті бойових дій фактично став прифронтовим містом: від крайньої межі міста до лінії зіткнення з бойовиками

⁸⁰ Старцев В. Съезд победителей [Електронний ресурс] / В. Старцев // Дзеркало тижня. – 2004. – Режим доступу до ресурсу: https://zn.ua/POLITICS/sezd_pobediteley.html.

⁸¹ Yadocent. Референдум 11 мая состоялся. Електронний ресурс]. // Live Journal. – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <https://yadocent.livejournal.com/579076.html>

приблизно 20-30 км, а протягом літа 2014 року навіть зазнавало артилерійських обстрілів (сусіднє місто Лисичанськ бомбила авіація). Очевидно, це вдарило, у першу чергу, по високо кваліфікованим кадрам, які з легкістю знайшли собі інші місця роботи в Україні та за її межами. Ці дві проблеми призвели до зупинки виробництва на «Азоті», затримки виплати зарплат, відтоку навіть низько кваліфікованих кадрів та подальшої економічної кризи в місті: згідно з річною інформацією емітента цінних паперів за 2014-2019 рр., з 2014 по 2019 рр. середня кількість працівників на підприємстві скоротилася в 2.2 рази. Так, у 2014 р. на підприємстві працювало 7034 працівників, а в 2019 р. – 3175 працівників.⁸² Відповідно до демографічних даних Шостого всеукраїнського муніципального опитування (група «Рейтинг»), Сєверодонецьк має найбільший рівень безробіття з-поміж обласних центрів України – 57%.⁸³

Разом з цим, соціально-економічні показники міста Сєверодонецька залишаються на гідному рівні, порівняно з загальною ситуацією як в Луганській області, так і в інших українських областях. Наприклад, середня зарплата в місті станом на третій квартал 2019 року склала 10289 грн,⁸⁴ що якраз знаходиться по середині українського списку, де найменша середня зарплата (Чернівецька область) склала 8585 грн. До цього можна додати, що за останні 5 років 11% сєверодончан мали кошти та можливість виїжджати за кордон на курорти в Єгипет та Таїланд, що є ідентичним рівнем для більш заможних обласних центрів України, яких не зачепила війна (ті ж самі 11% респондентів, що виїжджали за кордон, спостерігаються у Дніпрі, Одесі та

⁸² Річна інформація емітента цінних паперів за 2014 рік [Електронний ресурс] // ПрАТ "Сєверодонецьке об'єднання "Азот". – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.azot.lg.ua/zvit2015>; Річна інформація емітента цінних паперів за 2020 рік [Електронний ресурс] // ПрАТ "Сєверодонецьке об'єднання "Азот". – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.azot.lg.ua/zvit2020>

⁸³ Шосте всеукраїнське муніципальне опитування. [Електронний ресурс] // Соціологічна група «Рейтинг». – 2020. – Режим доступу до ресурсу: http://ratinggroup.ua/research/regions/pyatyy_vseukrainskiy_municipalnyy_opros.html?fbclid=IwAR3wj0XD_C_MQ17VR4ELF8cwIPQ0plYI-czA0bHfDyoN6ZorioGW9dujDg8. С. 231

⁸⁴ Среднемесячная зарплата в Северодонецке превысила 10 тыс.грн. Она наибольшая в области. [Електронний ресурс] // Газета «Третий Сектор» Северодонецк. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: http://svsever.lg.ua/2019/12/srednemesyachnaya_zarplata_v_severodonecke_prevysila_10_tys.grn._ona_naibolshaya_v_obl

Львові).⁸⁵ Порівнюючи середню зарплату в Сєверодонецьку з іншими містами Донбасу, можна дійти висновку, що загалом вона нижча: за червень 2019 року середня зарплата в м. Краматорську, Донецької обл., яке приблизно ідентичне до Сєверодонецька за більшістю показників (демографія, економіка), склала 12013 грн.⁸⁶ Обласний центр Донецької обл. м. Маріуполь має навіть більшу середню зарплату – 17114 грн за той же період. Утім, навіть менші за розміром та потенціалом міста Донецької області, такі як Покровськ та Добропілля, значно випереджають Сєверодонецьк: 14814 грн та 11618 грн відповідно, за той самий період.⁸⁷ До того ж, варто відзначити, що таку високу середню зарплату в місті Сєверодонецьку тримає його обласний статус: відносно великі за обласними мірками зарплати отримують обласні судді, прокурори, працівники прокуратури, СБУ, обласної поліції тощо.

3.2 Настрої та цінності жителів міста Сєверодонецька

Усі описані нами вище фактори та проблеми міста впливають на настрої місцевих жителів. Для розуміння настроїв та цінностей сєверодончан ми звернулися до найсвіжіших соціологічних опитувань великих українських агентств. Так, згідно з даними нещодавнього опитування громадської думки від Фонду Демократичні ініціативи ім. І. Кучеріва від 9 квітня 2020 року, вражаючи 63% респондентів-жителів Луганської обл. вважають загальну ситуацію в регіоні напруженою, а 13% - вибухонебезпечною. Це прямо корелює з оцінкою життєвої ситуації в середньому по області: 37% жителів області вважають свої життєві умови неблагополучними, з чималими проблемами. Більше того, вже через рік жителі Луганської області почали негативно ставитися до нової влади, що змінилася в 2019 році (перемога В.

⁸⁵ П'яте всеукраїнське муніципальне опитування. [Електронний ресурс] // Соціологічна група «Рейтинг». – 2019. – Режим доступу до ресурсу: http://ratinggroup.ua/research/regions/pvatvy_vseukrainskiy_municipalnyy_opros.html?fbclid=IwAR3wj0XD_C_MQ17VR4ELF8cwIPQ0plYI-czA0bHfDyoN6ZorioGW9dujDg8. С. 237

⁸⁶ Средняя зарплата в Краматорске составила 12 тысяч гривен. [Електронний ресурс] // Краматорськ-post. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.kramatorskpost.com/2019/08/23/srednyaya-zarplata-v-kramatorske-za-iyun-sostavila-12-tys-griven/>

⁸⁷ Средняя зарплата в Донецькій області перевищила 12 тысяч гривен. [Електронний ресурс] // Донеччина-TV. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.dtv.dn.ua/2019/09/16/serednia-zarplata-v-donetskij-oblasti-perevyshchyla-12-tysiach-hryven/>

Зеленського на президентських виборах та здобуття монобільшості його партією «Слуга Народу» на парламентських виборах): 58% вважають, що жодних змін не відбулося, у той час як третина (29%) вважає, що ситуація навіть погіршилася. Основними проблемами для жителів Луганської області залишаються економічні: відновлення діяльності підприємств та створення нових робочих місць (65% опитаних), відновлення зруйнованої інфраструктури (55%).⁸⁸ Також варто додати, що в 2020 році жителі Сєверодонецька опинилися в рейтингу найбільш незадоволених міською владою – лише 11% сєверодончан задоволені діяльністю міського голови, 15% респондентів задоволені діяльністю міської ради.⁸⁹

Порівняно з іншими обласними центрами України, Сєверодонецьк є найбільш песимістичним за настроями та сприйняттям містом, відповідно до даних соціологічної групи «Рейтинг»: на питання про можливі причини еміграції за кордон, 38% респондентів-сєверодончан відповіли «не бачу ніякого майбутнього в Україні». ⁹⁰ На додачу, у 2019 році лише 30% респондентів вважали, що країна рухається в правильному напрямку (різниця з найбільш оптимістичним містом, Луцьком, склала 2 рази (62%), у той час як ситуація ще гірша з рухом міста в правильному напрямку – лише 25% сєверодончан впевнені в цьому, порівняно з 79% впевнених у Чернігові, Вінниці та Івано-Франківську.⁹¹ У новому опитуванні за січень-лютий 2020 року незадоволеність сєверодончан тільки збільшилася: лише 15% опитаних вважають, що справи в місті рухаються в правильному напрямку, і 18% – стосовно загальнонаціональної ситуації.⁹² Тільки 10% сєверодончан вважають

⁸⁸ Суспільні настрої на Донбасі-2020 – регіональне опитування. [Електронний ресурс] // Фонд Демократичні ініціативи ім. Ілька Кучеріва. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://dif.org.ua/article/suspilni-nastroi-na-donbasi-2020-regionalne-opituvannya>.

⁸⁹ Шосте всеукраїнське муніципальне опитування. [Електронний ресурс] // Соціологічна група «Рейтинг». – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.slideshare.net/Ratinggroup/ss-232049170/1>. С. 20-35

⁹⁰ Там само, с. 141.

⁹¹ П'яте всеукраїнське муніципальне опитування. [Електронний ресурс] // Соціологічна група «Рейтинг». – 2019. – Режим доступу до ресурсу: http://ratinggroup.ua/research/regions/pyatyy_vseukrainskiy_municipalnyy_opros.html?fbclid=IwAR3wj0XD_C_MQ17VR4ELF8cwIPQ0plYI-czA0bHfDyoN6ZorioGW9dujDg8. С. 6-19.

⁹² Шосте всеукраїнське муніципальне опитування. [Електронний ресурс] // Соціологічна група «Рейтинг». – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.slideshare.net/Ratinggroup/ss-232049170/1>. С. 6-19.

своє місто індустріальним центром країни, що є абсолютним мінімумом по Україні – навіть такі історично неіндустріальні міста, як Ужгород та Чернівці, демонструють 27 та 14%, відповідно.⁹³ Прогнозовано найнижчі показники демонструють севєродончани по сприйняттю свого міста як економічного, культурного, політичного, фінансового, туристичного, транспортного, аграрного центру країни (причому всюди рівень категоричності (відповідь «Однозначно ні» =>70%) вибивається з середнього рівня по обласним центрам на рівні 30%). Як вірогідний наслідок, кожен четвертий (26%) севєродончанин не відчуває гордість за своє українське громадянство.⁹⁴

На нашу думку, севєродончани компенсують свій песимізм високою готовністю голосувати на виборах: вони перші в списку жителів обласних центрів, охочих до виборів: 77% севєродончан готові голосувати «вже наступного тижня», порівняно з мінімумом, 59% готових в Ужгороді та Запоріжжі. Це, зокрема, демонструє високий рівень незадоволеності владою, як на місцевому, так і на всеукраїнському рівні. Електоральні преференції Севєродончан майже відсутні: загалом, на гіпотетичних місцевих виборах половина (46%) севєродончан не знає, за кого голосувати, а дві найбільші фракції в парламенті, «Слуга народу» та «Опозиційна платформа «За життя» сукупно покривають трохи більше третини преференцій (21% та 15% відповідно). Підстави для голосування в севєродончан однаково залежать як від потужності партії на загальнонаціональному рівні (33%), так і на її регіональній силі (27%). Варто також відзначити порівняно високу недовіру севєродончан до «нових облич» у політиці: сукупно 38% не віддали б свій голос за партію нових політиків (інші 38% віддали б голос). Водночас, майже ідентичний рівень недовіри севєродончани демонструють і до досвідчених політиків: 35% не проголосували б за таку партію (інші 42% віддали б свій голос).

⁹³ Шосте всеукраїнське муніципальне опитування. [Електронний ресурс] // Соціологічна група «Рейтинг». – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.slideshare.net/Ratinggroup/ss-232049170/1>. С. 151.

⁹⁴ Там само, с. 150-160.

Висока готовність голосувати підкріплюється катастрофічно низькою оцінкою діяльності топ-урядовців та виборних осіб країни: лише 14% северодончан повністю схвалюють діяльність президента В. Зеленського (порівняно з максимальними 53% у Дніпрі), 8% схвалюють діяльність парламенту та уряду України (порівняно з максимальними 37% у Кропивницькому), 16% повністю або частково схвалюють діяльність облдержадміністрації та 14% повністю або частково схвалюють діяльність облради. Окрім цього, 40% северодончан не схвалюють діяльність поліції у своєму місті, 29% частково або повністю не схвалюють діяльність армії у своєму місті, 42% не схвалюють діяльність СБУ в місті, 52% та 53% частково або повністю не схвалюють діяльність прокуратури та судової системи в місті (іншим 30% складно відповісти), відповідно, ідентична ситуація з державними антикорупційними установами – НАБУ (52% не схвалення). Окрім цього, високий рівень не схвалення демонструється для загальнонаціональних ЗМІ – 57%, причому до місцевих ЗМІ рівень не схвалення ще вищий – 62%. Парадоксально, найвищий рівень схвалення северодончани висловлюють до недержавних інституцій – зокрема, до церкви демонструється 62% схвалення та до громадських організацій – 56% схвалення, у тому числі до волонтерів – 66%.⁹⁵

Натомість, можна було б висунути гіпотезу про те, що такі низькі рівні довіри та схвалення до влади у северодончан, а також висока незадоволеність власним рівнем життя призвели б до високих рівнів протестної активності в місті, водночас, це не так. Так, з протестною активністю в Северодонецьку доволі цікава ситуація: приблизно 80% респондентів у Луганській обл. переконані, що вірогідність протестів або малоімовірна, або взагалі неможлива, а особисто підтримати гіпотетичні протести проти української

⁹⁵ П'яте всеукраїнське муніципальне опитування. [Електронний ресурс] // Соціологічна група «Рейтинг». – 2019. – Режим доступу до ресурсу: http://ratinggroup.ua/research/regions/pyatyy_vseukrainskiy_municipalnyy_opros.html?fbclid=IwAR3wj0XD_C_MQ17VR4ELF8cwIPQ0plYI-czA0bHfDyoN6ZorioGW9dujDg8. С. 125-171.

влади готові лише 17% респондентів.⁹⁶ Тобто, попри значну незадоволеність своїм життям та владою, жителі міста Северодонецька демонструють високий рівень конформізму. Пояснити це можна впливом різних чинників, однак, на нашу думку, ключову роль тут відіграє фактор близькості бойових дій, наявності значної кількості українських військових у місті та пам'яті про лютий-березень 2014 року, коли подібні протестні дії громадян у містах Донбасу були швидко використані регіональними політичними силами, схильними до сепаратизму, а також зовнішніми силами (Російською Федерацією) для перетворення їх у повномасштабні бойові дії на сході України. Ба більше, найбільш активний протестний елемент вийшов з Северодонецька в липні 2014 року разом зі звільненням міста від сепаратистів в ході АТО. Саме страх повторення тих подій та наявність значних правоохоронних та військових сил відповідають за низьку протестну активність у місті Северодонецьку.

Цінності сеферодончан також багато в чому впливають з економічних факторів. Так, для 65%, або двох третин, жителів Северодонецька економічний добробут є цінністю вищою за цінності, які в собі містить демократична система врядування (27% сеферодончан вважають навпаки). Вражаючи 85% сеферодончан готові до введення авторитарних принципів управління замість демократичних для досягнення такої цінності, як суспільний порядок. До того ж, цінність порядку для сеферодончан стабільно зростала з часом: якщо в 2017 році лише 58% респондентів висловлювалися за обмеження демократичних свобод заради порядку, то в 2019 році їх стало 85%. Крім цього, стабільно важливою цінністю для сеферодончан залишається виколисаний Радянським Союзом патерналізм соціальної держави: на думку 75% сеферодончан, саме держава повинна брати на себе більше відповідальності за забезпечення гідного рівня життя своїх громадян, і лише 21% вважає навпаки. Подібні залишки радянського минулого проявляються у ставленні сеферодончан до

⁹⁶ Суспільні настрої на Донбасі-2020 – регіональне опитування. [Електронний ресурс] // Фонд Демократичні ініціативи ім. Ілька Кучеріва. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://dif.org.ua/article/suspilni-nastroi-na-donbasi-2020-regionalne-opituvannya>.

лібералізму/державного регулювання: за два роки на третину зменшилася кількість прихильників свободи бізнесу – з 65% у 2017 році до 48% у 2019 році, у той час як 46% виступають за більший державний контроль у 2019 році. Також стабільні дві третини (59%) северодончан виступають за збільшення ролі держави в економіці, порівняно з однією третьою тих, хто виступає за збільшення частки приватної власності (29%). Однак, відзначимо, що з 2017 по 2019 рік показник тих, хто виступав за приватну власність в Северодонецьку, зріс вдвічі – з 15% у 2017 році до 29% у 2019 році. Більше того, значні зміни відбулися в ставленні до «зрівнялівки» доходів в Україні: якщо в 2017 році 53% северодончан виступали «За», то в 2019 році за це агітувало вже 37%, при цьому, рівень тих, хто виступає за стимулювання індивідуальної активності громадян зріс з 29% у 2017 році до 58% у 2019 році.⁹⁷

У ставленні до зовнішньої політики, северодончани загалом сильно розділені. Наприклад, 26% респондентів у 2020 році виступають за вступ до ЄС, трохи більше третини (36%) северодончан виступають за вступ до Євразійського союзу з РФ, Білоруссю та Казахстаном, більше третини (39%) – не визначилася. Більше половини (58%) северодончан виступає проти вступу України до НАТО. 49% северодончан загалом тепло або дуже тепло ставляться до Росії, і лише 14% ставляться холодно або дуже холодно – порівняймо зі Львовом, де лише 5% респондентів тепло або дуже тепло ставляться до РФ, і сукупні 71% ставляться до північного сусіда холодно або дуже холодно.⁹⁸ Майже ідентична ситуація зі ставленням до Білорусі – 58% северодончан тепло або дуже тепло ставляться до цього сусіда України, і лише 2% негативно. Водночас, до сусідів України з ЄС (Угорщина, Румунія, Польща, Словаччина) северодончани ставляться загалом нейтрально (у середньому

⁹⁷ П'яте всеукраїнське муніципальне опитування. [Електронний ресурс] // Соціологічна група «Рейтинг». – 2019. – Режим доступу до ресурсу: http://ratinggroup.ua/research/regions/pyatyy_vseukrainskiy_municipalnyy_opros.html?fbclid=IwAR3wj0XD_C_MQ17VR4ELF8cwIPQ0plYI-czA0bHfDyoN6ZorioGW9dujDg8. С. 204-216.

⁹⁸ Шосте всеукраїнське муніципальне опитування. [Електронний ресурс] // Соціологічна група «Рейтинг». – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.slideshare.net/Ratinggroup/ss-232049170/1>. С. 216-230

75% нейтральних відповідей з-поміж респондентів). Водночас, з-поміж северодончан немає значної ненависті до США (як це було у випадку Львова та Росії) – лише сукупні 22% северодончан холодно або дуже холодно ставляться до Америки, інші 23% ставляться тепло або дуже тепло, 54% ставляться нейтрально.⁹⁹

Також варто зазначити показники міжнародної та міжрегіональної/внутрішньоукраїнської мобільності жителів Северодонецька, адже вона також впливає на цінності жителів. Загалом, базуючись на даних П'ятого муніципального опитування, можна стверджувати, що северодончани є дуже не мобільним населенням, інкапсульованим, закритим у своєму власному світі: 53% северодончан взагалі не виїжджали в інший регіон України за останні 5 років, і тільки 26% северодончан мали змогу це зробити один чи декілька разів за ті ж 5 років. Порівняймо це з киянами, з-поміж яких лише 34% не виїжджали з міста, і сукупні 60% мандрували до іншого регіону України за останні 5 років. Северодончани також зовсім не схильні мандрувати закордон: за останні 5 років, 68% респондентів жодного разу не виїжджали до країн СНД, 84% - до країн ЄС, 87% - до курортних країн (Єгипет, Таїланд та Туреччина). Загалом, це демонструє не мобільність северодончанина, що впливає на його не ознайомленість з іншими регіонами України, а також відносну культурну та ціннісну законсервованість.

Северодончани не демонструють яскраво виражену міську або регіональну ідентичність. Наприклад, якщо 87% одеситів однозначно пишаються тим, що вони жителі свого міста, то результат северодончан майже вдвічі менший – лише 46%. Натомість, кожен четвертий (24%) северодончанин скоріше або однозначно не пишається своїм містом. Ідентично, якщо жителі обласних центрів Заходу відчують глибоку спорідненість та прив'язаність до своїх областей, що проявляється в 80%

⁹⁹ П'яте всеукраїнське муніципальне опитування. [Електронний ресурс] // Соціологічна група «Рейтинг». – 2019. – Режим доступу до ресурсу:

http://ratinggroup.ua/research/regions/pyatyy_vseukrainskiy_municipalnyy_opros.html?fbclid=IwAR3wj0XD_C_MQ17VR4ELF8cwIPQ0plYI-czA0bHfDyoN6ZorioGW9dujDg8. С. 217-231

гордості бути жителем Львівської області, севєродончани демонструють найгірші показники з рівнем у 38% (і знову, кожен четвертий не пишається). Нарешті, лише 40% севєродончан однозначно пишаються тим, що вони громадяни України, порівняно з 81% у жителів Львова (до того ж, 26% севєродончан радше або неоднозначно не пишаються).¹⁰⁰

¹⁰⁰ Шосте всеукраїнське муніципальне опитування. [Електронний ресурс] // Соціологічна група «Рейтинг». – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.slideshare.net/Ratinggroup/ss-232049170/1>. С. 158-160

4. ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ ЛЕГІТИМНОСТІ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ З ПОЗИЦІЙ ЖИТЕЛІВ МІСТА СЕВЕРОДОНЕЦЬКА НА ОСНОВІ СОЦІОЛОГІЧНОГО ОПИТУВАННЯ

На нашу думку, місто Северодонецьк та його жителі представляють особливо цікавий об'єкт для політологічного дослідження. Як ми з'ясували, це відносно велике місто з тимчасовим обласним статусом пройшло через непростий період за останні 30 років в складі незалежної України: 1990-ті роки були роками бідності та економічного, культурного, політичного відходу від Радянського Союзу, за якого місто Северодонецьк було започатковане в середині 1930-х рр. та досягло свого найбільшого розквіту в 1970-1980 рр. Безперечно, радянська культура та радянський тип врядування та самоврядування залишили свій відбиток на орієнтаціях місцевих жителів, адже період первинної та вторинної соціалізації більшості працездатного населення міста відбувався саме в 1960-1980-х рр. Це, зокрема, демонструється цінностями, які сповідують северодончани – основною цінністю в економічній сфері для більшості северодончан є стабільність та сильна, все контролююча держава. Негативний досвід 1990-х рр. залишив відбиток на довірі северодончан до державних інститутів, які покинули їх та завод напризволяще в найскрутніший період.

Для визначення рівня легітимності української держави з позиції жителів міста Северодонецька нами було проведене соціологічне опитування 550 северодончан протягом 22 грудня 2019 року – 6 січня 2020 року. Результати проведеного нами соціологічного опитування ми представимо в тілі диплому у вигляді окремих лінійчатих гістограм з накопиченням з метою максимальної простоти та візуалізації даних. З аналітичною метою, ми згрупуємо результати нашого дослідження відповідно до трьох атрибутів легітимності влади Д. Бітема – легальності (питання анкети №10 «Я довіряю українській правоохоронній системі», №11 «Я довіряю українським чиновникам», №4 «Уряд в Києві має право вирішувати за всю Україну», №5 «Уряд в Києві повністю враховує думку людей на місцях»), відповідності

цінностям (питання анкети №1 «Мені складно розібратися в українській політиці», №3 «Люди, за яких я проголосував, зазвичай швидко втрачають зв'язок з народом», №6 «В Україні є політик і/або партія, які відстоюють мої інтереси», №8 «Україна здатна сформулювати чітку стратегію економічного розвитку», №9 «Україна здатна сформулювати чітку стратегію культурного розвитку», №13 «Я пов'язую своє майбутнє з Україною», №14 «На Україну чекає світле майбутнє»), акти згоди (питання анкети №2 «Мені все одно, хто переможе на виборах в Україні», №7 «В країні, де державний бюджет розкрадається, податки можна не сплачувати», №12 «Для мене обстановка в рідному місті важливіша ситуації в цілому по країні»).

4.1 Визначення рівня легальності української влади з позиції жителів міста Сєверодонецька

Першим атрибутом легітимності влади є її легальність – у нашому випадку, питання потрібно поставити так: «з позиції громадян, чи влада здобувається та реалізується відповідно до встановлених правил, чи обрані або призначені державні службовці/чиновники мають певний статус довіри в їхніх очах, як громадяни реагують на порушення закону чиновниками, як, на думку громадян, чиновники ставляться до них – з повагою або ж зверхньо?» тощо. Нами було вирішено відвести п'ять питань в анкеті під дослідження рівня легальності української влади в очах жителів міста Сєверодонецька. Питання №8 «Україна здатна сформулювати чітку стратегію економічного розвитку», №11 «Я довіряю українським чиновникам» та №10 «Я довіряю українській правоохоронній системі» були покликані прозондувати, як сєверодончани вбачають ефективність та відповідність правилам української політичної системи, її здатність до ефективного збору та перерозподілу ресурсів всередині країни, корумпованості та роботи на їхнє благо. Ці три питання, які обертаються навколо довіри/недовіри державним інституціям (чиновникам, як колективному вираженню всіх топ-чиновників, чиновників середньої ланки, чиновників безпосередньо у Сєверодонецьку, так і правоохоронній системі – від найвищих топ-посадовців у МВС у Києві, до звичайного

поліцейського/армійського наряду на вулицях Сєвєродонецька) покликані також демонструвати орієнтації сєвєродончан стосовно корумпованості державної влади.

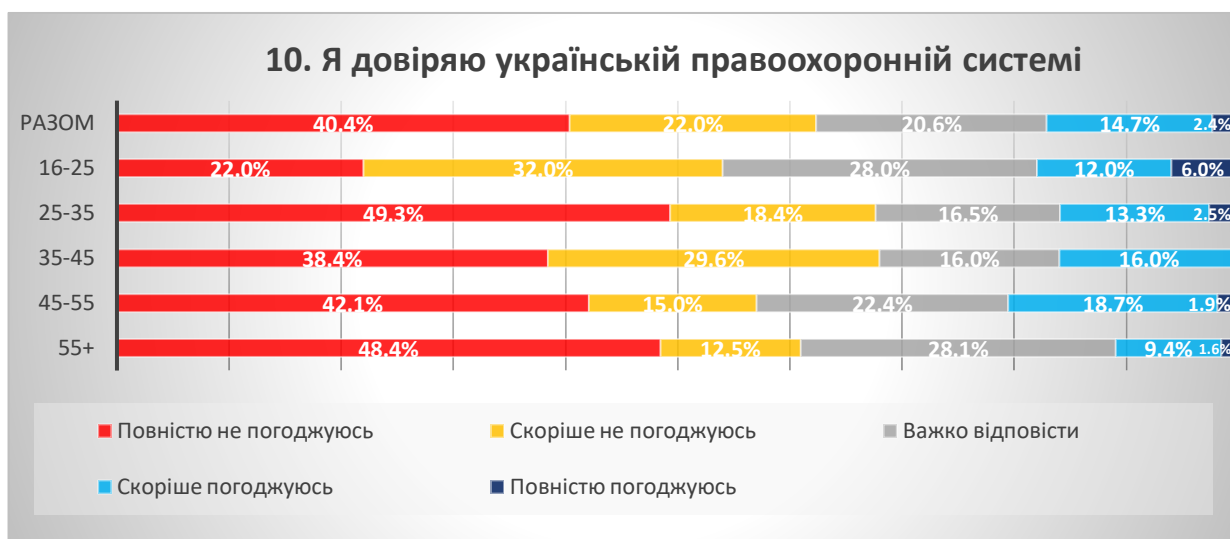
Іншим блоком тут є, по-перше, зондування оцінки ставлення до себе чиновників та урядовців зі сторони громадян. Питання №5 «Уряд у Києві повністю враховує думку людей на місцях» дозволяє побачити, як, на думку жителів Сєвєродонецька, державна влада в Києві (ми спеціально зробили акцент саме на Києві як уособленні центру та столиці з-поміж сєвєродончан, які проживають в найбільш віддаленому від Києва обласному центрі) враховує їхні орієнтації, думки, задовольняє їхні потреби та очікування. По-друге, при конструюванні опитування ми також розраховували подивитися на рівень оцінки жителями Сєвєродонецька спроможності держави, її інститутів формулювати чітку та бажану для них економічну політику, причому з розрахунком на довгострокову перспективу, стратегію розвитку. Це продемонструвало б віру або недовіру до здатності держави планувати на майбутнє та реалізовувати свої плани.

Відповідно, високі результати для атрибуту «легальність» будуть означати, що громадяни: 1) довіряють державі в особі її представників – чиновників та правоохоронців; 2) відчують повагу та піклування з боку держави в особі держслужбовців до себе, до своїх орієнтацій, позицій, думок; 3) сприймають рівень беззаконня та корупції в країні як суб'єктивно низький. Усе це, на нашу думку, свідчитиме про високий рівень легітимності влади та відсутність нелегітимності влади (беззаконня держслужбовців, корумпованості, неповаги до громадян).

По-перше, проаналізуємо стан довіри мешканців Сєвєродонецька до державних інститутів в особі державних службовців – чиновників та правоохоронців. На Таблицях 5 та 6 зображені результати відповідей на питання №11 та №10 за віковими категоріями та разом:

Таблиця 5. Відсотковий розподіл відповідей на питання в анкеті №11 «Я довіряю українським чиновникам», за віковими категоріями та загалом

Таблиця 6. Відсотковий розподіл відповідей на питання в анкеті №10 «Я довіряю українській правоохоронній системі», за віковими категоріями та загалом

Результати з Таблиць 5 та 6 свідчать про дуже низький рівень довіри до державних інститутів з позицій севєродончан. Так, 56,4% севєродончан категорично не довіряють українським чиновникам, причому з врахуванням менш категоричної реакції «скоріше не погоджуюсь» ця цифра сягає 73,3% від загального числа респондентів. Рівень недовіри до правоохоронців дещо нижче – лише 40,4% категоричної недовіри та 62,4% разом із менш категоричної реакції. Варто відзначити порівняно високий рівень тих, кому складно відповісти – приблизно кожен п'ятий від загальної кількості респондентів (18,2% та 20,6%). Скоріше довіряють українським чиновникам лише 7,5% респондентів, а сукупний рівень довіри разом із категоричною

довірою не досягає навіть 10% - він знаходиться на рівні 8,6%. Порівняно кращі показники демонструє рівень довіри до правоохоронних органів – сукупний рівень довіри перевищує 15% та сягає 17,1%, що майже вдвічі більше. Однак, розподіл довіри/недовіри все одно надзвичайно нерівномірний – на одну особу, що довіряє чиновникам, у Сєвєродонецьку припадає більше 8 містян, що не довіряють (62,4% недовіри до 17,1% довіри). Водночас, на одну особу, що довіряє правоохоронній системі, припадає 3 людини, які їй не довіряють – розподіл виглядає як 17,1% на 62,4%.

Питання №5 «Уряд у Києві повністю враховує думку людей на місцях» покликане з'ясувати, наскільки, на думку жителів міста Сєвєродонецька, центральна влада враховує їхні цінності, позиції та орієнтації при прийнятті рішень. У ліберально-демократичних країнах, до яких, принаймні декларативно, відносить себе держава Україна, базовим принципом є врахування думок та позицій громадян при розробці та реалізації політики. Ба більше, основним джерелом влади в Україні, згідно з Конституцією, є український народ. У випадку, якщо громадяни певної території відчують достатню повагу до своєї позиції, відчують турботу про себе з боку центральної та місцевої влади, вони розглядають володіння владою як цілком правильне та законне, що, по суті своїй, і складає визначення легітимності влади. Таким чином, у Таблиці 7 ми представляємо результати за питанням №5:

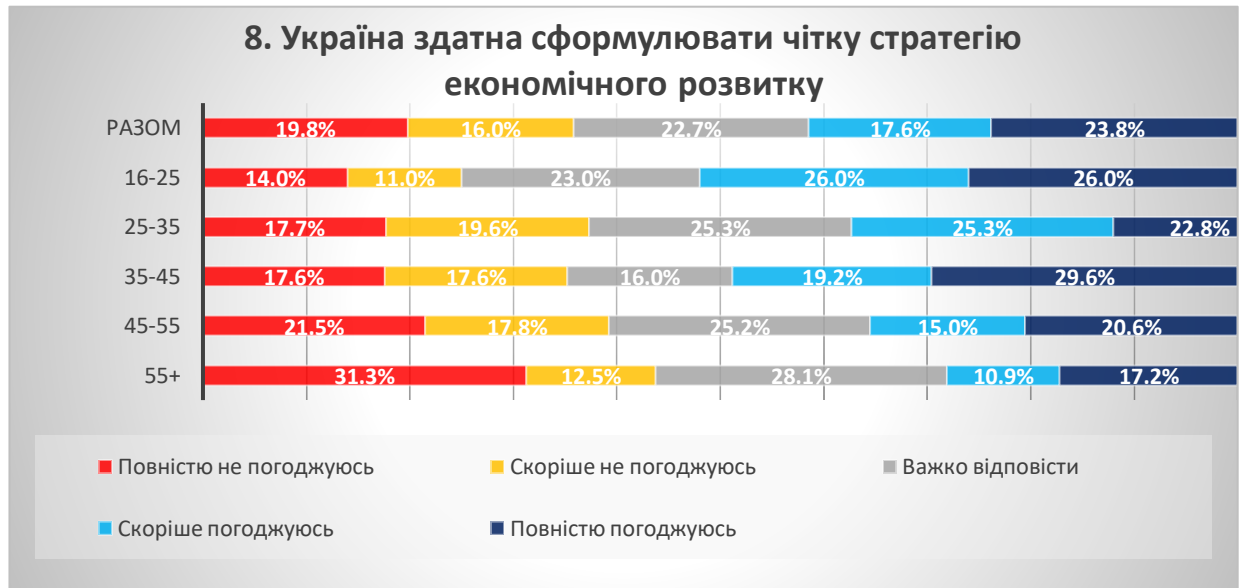

Таблиця 7. Відсотковий розподіл відповідей на питання в анкеті №5 «Уряд у Києві повністю враховує думку людей на місцях», за віковими категоріями та загалом

Із Таблиці 7 можна зробити такі висновки. По-перше, близько 45% (44,9%) жителів Северодонецька не відчуває повагу до своєї думки з боку центральної влади. Причому віковий розподіл свідчить про те, що найбільш «ображеною» групою є молоде працездатне населення у віці від 25 до 35 років – половина (50,6%) української молоді, таким чином, категорично не погоджується з тим, що центральній владі потрібна їхня думка та що вона діє у відповідності з нею. Якщо ж до цієї цифри додати менш категоричне «ні», то три з чотирьох молодих жителів Северодонецька, більшість з яких народилися вже в незалежній Україні, не відчуває якого-небудь врахування своєї позиції або орієнтації зі сторони центральної влади. Водночас, як більш молоде (у т.ч. непрацездатне) населення Северодонецька у віці 16-25 років, так і більш літні люди менш категоричні: рівень відчуття відсутності врахування думки з-поміж цих груп знаходиться на рівні 35%-48,6%. Однак, сукупний рейтинг демонструє ту ж картину, що й у випадку з молодим працездатним населенням – майже три з чотирьох (69,3% сукупної незгоди) жителів Северодонецька не вважають себе та свою позицію почутою з боку влади. Безперечно, на нашу думку, це створює небезпечний прецедент у регіоні, в якому ще п'ять років тому відбувалися доволі масові протести на користь

федералізації України та проти «одноосібного диктату Києва»¹⁰¹, а також жодним чином не сприяє високому рівню легітимності влади з точки зору містян. Сукупно, менше 15% (14,3%) северодончан вважають, що їхню думку чують у високих колах влади.

Нарешті, останнім питанням у блоці легальності, стало питання №8 «Україна здатна сформулювати чітку стратегію економічного розвитку». Воно покликане з'ясувати, чи жителі Северодонецька впевнені в тому, що українська держава та її уряд достатньо професійні та компетентні для досягнення найвищого блага для северодончан – економічного розвитку та високого рівня життя шляхом формулювання стратегії розвитку економіки. Таким чином, високі показники для цього питання свідчатимуть про інший вимір легальності влади – жителі Северодонецька справді вірять, що люди, які володіють владою та мають на неї свої обґрунтовані вимоги, мають достатньо управлінського хисту для приведення України до економічного розвитку в середньо- та довгостроковій перспективі. Презентуємо результати в Таблиці 8:

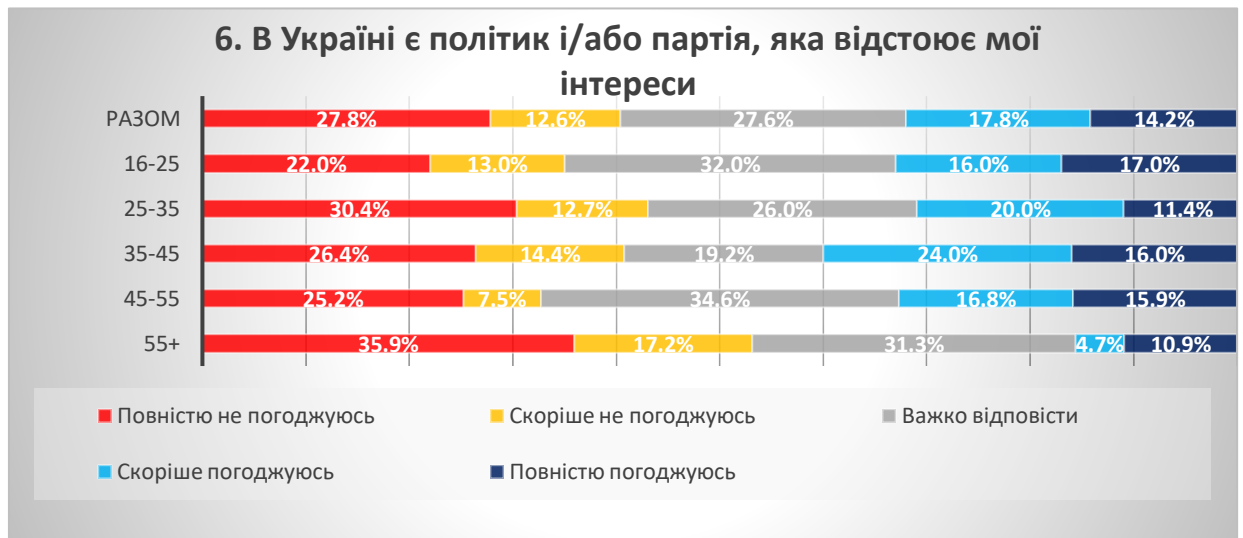
Таблиця 8. Відсотковий розподіл відповідей на питання в анкеті №8 «Україна здатна сформулювати чітку стратегію економічного розвитку», за віковими категоріями та загалом

¹⁰¹ А. Светиков. Митинг в Северодонецке прошел без мордобоя. И слава Богу. [Електронний ресурс] / А. Светиков. // Газета «Третий сектор». – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <http://svsever.lg.ua/2014/03/miting-v-severodonetske-proshel-bez-mordoboya-i-slava-bogu>

Значною відмінністю від попередніх трьох випадків став той факт, що ми отримали нескошені результати, не розпорошені або в категорично позитивні, або в категорично негативні реакції. Так, лише з-поміж людей віком старше 55 років категоричне «ні» було представлене більше 30% (31,3%) респондентів. Крім цього, ця вікова група також єдина набрала приблизно 30% (28,1%) у колонці «не визначився». Інші вікові групи доволі рівномірно розподілили свої відповіді. Загалом, сукупні 35,8% респондентів не погоджуються із здатністю України принаймні сформулювати життєздатну стратегію економічного розвитку. Водночас, більше 40% (41,4%) сеферодончан впевнені в тому, що Україна скоріше або повністю здатна розробити подібну концепцію. З-поміж вікових груп, прогнозовано, найбільший оптимізм сповідують молоді сеферодончани – 52% людей віком від 16 до 25 років вірять у здатність України, а також приблизно кожен другий (49,8%) сеферодончанин віком від 35 до 45 років. У той самий час, найменший оптимізм можна побачити в старшого покоління – лише сукупні 28,1% вірять в операційну здатність України розробляти життєздатну економічну політику. Окрім цього, варто також відзначити достатньо високий рівень невизначеності: майже кожен четвертий (22,7% від загальної кількості респондентів) сеферодончан не може відповісти на це питання. Це можна також відносити, на нашу думку, до негативних результатів за показником довіри жителів до здатності влади формулювати економічну політику, адже невпевненість громадян у професійній придатності уряду негативно позначається на загальній впевненості у своїй країні, а також на загальному рівні легітимності.

Питання в анкеті №6 «В Україні є політик і/або партія, яка відстоює мої інтереси». Знаходження в існуючій політичній системі колективу або окремої особи, з якою можна себе асоціювати та на яку можна розраховувати для захисту своїх інтересів, є важливим елементом для високого рівня легітимності влади в державі. І навпаки, слабо інституціоналізовані політичні партії з серйозною регіональною базою та відсутність індивідів – політичних

підприємців, які б додавали б харизматичний тип легітимності, може призвести до дистанціювання громадян від політичного життя, де для них немає рольових моделей.

Таблиця 13. Відсотковий розподіл відповідей на питання в анкеті №6 «В Україні є політик і/або партія, яка відстоює мої інтереси», за віковими категоріями та загалом

Результати з Таблиці 13 можна інтерпретувати наступним чином. На диво, у той час як третина літніх людей старше 55 років демонструвала найвищий рівень впевненості в тому, що народні обранці не втрачають з ними зв'язок, більше третини (35,9%) респондентів старше 55 років взагалі не має політика або партії, яка б відстоювала їхні інтереси. Сукупно з менш категоричними відповідями, більше половини літніх людей (53,1%) не знаходять для себе партії або політика, з якими можна було б себе асоціювати. Окремо варто торкнутися теми рівня невизначеності для цього питання: ми вважаємо, що респондентів, які не визначилися, також варто додавати до тих, хто не знаходить для себе рольових моделей у політичній системі, адже можна припустити, що це люди, які або взагалі не цікавляться політикою (так що вони не потребують таких зв'язків), або не можуть чітко висловити свої преференції. Так чи інакше, але разом із тими, хто не визначився, загальний рівень респондентів, які не мають партії або харизматичного політика, який би відстоював їхні інтереси, складає загрозливі 68%. Порівняно з 32% северодончан, які мають партії або політика, з якими вони можуть себе ідентифікувати, виходить, що дві третини жителів Северодонецька фактично

не відчують реального представництва/захисту своїх інтересів у політичній системі України. Така висока цифра може свідчити або про погану якість роботи політичних партій у регіонах, про недостатнє проникнення, особливо на Луганщині, або ж про значну відмінність тих цінностей, які сповідують основні українські партії, та проблем, на вирішенні яких вони акцентують основну увагу, від цінностей і проблем севєродончан. Причому, оскільки ми у запитанні не уточнювали регіональний та національний рівень, виходить, що севєродончани не знаходять для себе ідентифікації як на Донбасі, так і в цілому по країні.

Підсумуємо отримані нами результати в окремій таблиці з метою винесення кінцевого вердикту для показника легальності української влади з точки зору жителів Сєвєродонецька:

Питання	Розподіл позитивних та негативних орієнтацій з-поміж респондентів	Короткий підсумок результатів	Середнє арифметичне в Excel
№9 «Я довіряю українським чиновникам»	Сукупно не довіряють: 73,3% від загального числа респондентів Сукупно довіряють: 8,6% Рівень невизначеності: 18,2%	Високий рівень недовіри до державних службовців та чиновників свідчить про нелегітимність влади в очах жителів Сєвєродонецька	-0,099
№10 «Я довіряю українській правоохоронній системі»	Сукупно не довіряють: 62,4% від загального числа респондентів Сукупно довіряють: 17,2% Рівень невизначеності: 20,6%	Високий рівень недовіри до української правоохоронної системи свідчить про нелегітимність влади в очах жителів Сєвєродонецька	-0,42
№5 «Уряд у Києві повністю враховує думку людей на місцях»	Сукупно не погоджуються: 69,3% від загального числа респондентів Сукупно погоджуються: 14,3% Рівень невизначеності: 17,5%	Висока кількість жителів Сєвєродонецька, які не відчують чуйності центральної влади до своєї позиції, свідчить про нелегітимність влади в очах жителів Сєвєродонецька	-0,048

№8 «Україна здатна сформулювати чітку стратегію економічного розвитку»	Сукупно не погоджуються: 35,8% від загального числа респондентів Сукупно погоджуються: 41,4% Рівень невизначеності: 22,7%	Оскільки майже однакова кількість респондентів висловлює діаметрально протилежні позиції, результати цього питання як не сприяють легітимності влади, так і не дозволяють стверджувати про нелегітимність влади.	+0,048
№6 «В Україні є політик і/або партія, яка відстоює мої інтереси» ?	Сукупно не погоджуються: 40,4% від загального числа респондентів Сукупно погоджуються: 32% Рівень невизначеності: 27,6%	Дві третини севєродончан або точно відчують, що не мають представництва в політичній системі, або висловлюють сумніви на цей рахунок. Це свідчить про нелегітимність влади	-0,11
			A(J) = -0,31

Таблиця 9. Підсумки за атрибутом легітимності влади «легальність».

4.2 Визначення рівня відповідності цінностей між українською владою та жителями міста Сєвєродонецька

Формулювання запитань та інтерпретація результатів для фактичного знаходження відповідності або невідповідності між цінностями місцевого населення та влади – найскладніша частина практичної роботи. Саме тому ми виділили для визначення відповідності цінностей половину (6 з 14) питань в анкеті, намагаючись зробити їх максимально варіативними, такими, які б зачіпали різні типи цінностей місцевого населення – економічні, культурні, політичні тощо. Презентуємо результати за опитуванням у вигляді гістограм. Зізнаємося, що питання №4 в анкеті «Уряд має право вирішувати за всю Україну» несе на собі певний відбиток провокації, адже зазвичай жодна людина публічно не погодиться на те, щоб за неї хтось щось вирішував. Водночас, Україна є унітарною державою з доволі слабким в силу історичних та економічних причин інститутом місцевого самоврядування (до того ж, як ми визначили у попередньому підрозділі, Сєвєродонецька міська влада має найбільш високі показники недовіри та неповаги з-поміж інших обласних

центрів. До того ж, концепт сучасної держави пост-вестфальської системи свідчить про потребу в єдиному центрі прийняття рішень. Однак, враховуючи очевидні сепаратистські тенденції деякого відсотка жителів Сєверодонецька в 2014 році, коли на мітинги за федералізацію України виходив багатотисячний натовп, а також декларативні заяви української влади з 2014 року про початок та реалізацію політики децентралізації, знаходження орієнтацій сєверодончан стосовно таких цінностей, як самостійності при прийнятті рішень та сфери впливу центральної влади, варте уваги та зусиль.

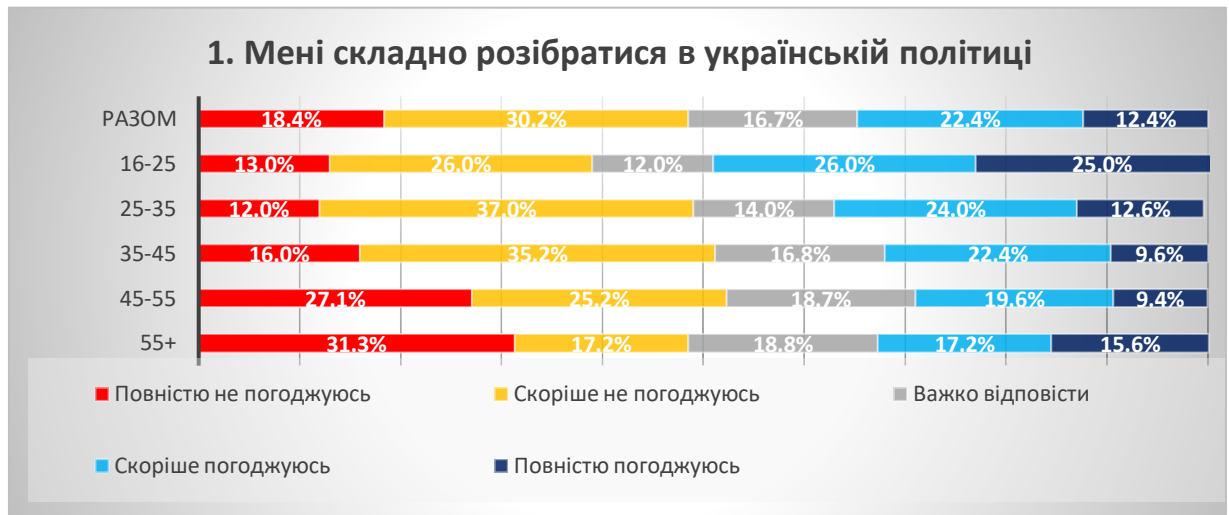

Таблиця 10. Відсотковий розподіл відповідей на питання в анкеті №4 «Уряд у Києві має право вирішувати за всю Україну», за віковими категоріями та загалом

З Таблиці 10 можна зробити наступні висновки. Майже кожен другий сєверодончанин (48,7% від загальної кількості респондентів) категорично впевнений в тому, що уряд у Києві не має права вирішувати за всю Україну. Додаючи до цього менш категоричні реакції, отримаємо сукупні 66,7% сєверодончан, які не згодні з тим, аби уряд у Києві вирішував всі питання за всі регіони. Інші відповіді складають значно менший відсоток – лише сукупні 21,8% респондентів впевнені в тому, що центральна влада має право вирішувати за них. Порівняно невелика кількість не визначених відповідей може бути пояснена, на нашу думку, фактом провокативності питання, яке змушувало респондентів давати чітко позитивні або негативні відповіді. Зазначимо також те, що фактично не було помічено жодних вікових відмінностей у структурі відповідей, що свідчить про універсальність цінності

самостійності для кожного другого севєродончанина незалежно від дати народження.

Питання нерозуміння або несприйняття громадянами політичного життя дуже важливе для загального питання легітимності влади з точки зору місцевих жителів. Коли великий відсоток громадян дистанціюється від політичного життя та не бачить сенсу або бажання бути залученими в нього, це свідчить про серйозний рівень політичного абсентеїзму. Цей концепт тісно пов'язаний з делегітимацією влади в демократичних країнах, де процес ухвалення рішень зав'язаний на участі більшості громадян. Якщо достатньо велика кількість громадян ухиляється від політичного життя, відповідно, поступово втрачається комунікація та зв'язок влади зі своїми громадянами, що, за Д. Бітемом, так чи інакше призведе до нестачі легітимності під час економічних криз та масових заворушень. Цінність участі в політичному житті своєї держави залежить від декількох факторів – від заплутаності та ексклюзивності політичної системи країни, від рівня поваги обраних на виборах (як основної форми участі громадян у політичному житті країни) державників до своїх виборців, а також від наявності достатньої кількості сильних, інституціоналізованих політичних партій і/або харизматичних політичних лідерів, з якими б громадяни себе асоціювали політично та які б відстоювали їхні інтереси. Кожен з цих трьох факторів ми намагалися зобразити в нашій анкеті при проведенні соціологічного опитування.

Таблиця 11. Відсотковий розподіл відповідей на питання в анкеті №1 «Мені складно розібратися в українській політиці», за віковими категоріями та загалом

Результати відповідей на запитання в анкеті №1 «Мені складно розібратися в українській політиці» можна підсумувати наступним чином. При дизайні анкети, ми прогнозували, що це питання буде найбільш схильним до вікової диференціації: більш молоді жителі Сєверодонецька в силу різноманітних причин будуть значно менш зацікавленими у політиці, що буде скошувати результати в бік більш літнього населення. Результати за віковим розподілом свідчать про те, що є більш ніж двократний розрив між сєверодончанами старше 55 років та групами населення 16-25, 25-35 та 35-45 років: так, категорично не погоджуються з тим, що їм складно розібратися в українській політиці, 31,3% людей за 55 років, у той час як цей показник для перерахованих груп становить 13%, 12% та 16%, відповідно. Загалом, для кожного другого сєверодончанина у віці від 16 до 25 років українська політика видається складною: сукупно 51% респондентів. Однак, окрім цієї категорії, загалом сєверодончани розділилися стосовно цього питання: для половини (48,6%) українська політика видається цілком зрозумілою, у той час як для більш ніж третини (34,8%) вона видається незрозумілою та заплутаною. Рівень невизначеності респондентів знаходиться на рівні 16,7%.

Результати відповідей для запитання №3 «Люди, за яких я проголосував, зазвичай швидко втрачають зв'язок із народом», яке покликане віднайти, наскільки, на думку сєверодончан, обрані ними до влади державці (тут ми

маємо на увазі як представників державної влади – народних депутатів України, так і представників місцевого самоврядування) утворюють із ними сталий у часі, міцний та вигідний для обох сторін зв'язок, який би сприяв їхньому залученню до політичного життя через співпрацю з обранцями.

Таблиця 12. Відсотковий розподіл відповідей на питання в анкеті №3 «Люди, за яких я проголосував, зазвичай швидко втрачають зв'язок із народом», за віковими категоріями та загалом

Як і в попередньому питанні, ми спостерігаємо серйозні вікові відмінності з-поміж респондентів. Група людей старше 55 років продемонструвала два найбільш полярних результати – з одного боку, третина респондентів (27%) повністю не погоджується з тим, що їхні обранці втрачають із ними зв'язок, водночас, інша третина (31%) респондентів вважає, що люди, за яких вони проголосували, справді втрачають із ними зв'язок. (На нашу думку, такі відносно високі показники категоричної незгоди з тезою для літнього населення Сєверодонецька можна пояснити тим, що в місті фактично діє мережа гуманітарної допомоги для літніх людей віком від 60 років від політичних партій (зокрема, «Наш Край» депутата-мажоритарника від Сєверодонецька С. Шахова, а також «Опозиційна Платформа – За Життя!»). В обмін на голосування за ці партії на виборах, літні люди вносяться до списків на роздачу. Зокрема, автор 23 квітня 2020 року о 12 годині дня безпосередньо спостерігав за тим, як у Сєверодонецьку, у мікрорайоні на перетині вулиці Космонавтів та Гвардійського проспекту представники політичної партії

«Наш Край» разом із місцевими активістами роздавали гуманітарну допомогу літнім людям, які підтверджували свою особу паспортами та пенсійними посвідченнями). Загалом, 39% респондентів з усіх вікових груп вважають, що державці, яких вони обирають, не втрачають з ними зв'язок, у той час як 44% северодончан вважає, що народні обранці швидко втрачають будь-який інтерес у підтриманні з ними контакту.

Завершивши блок з політичним абсентеїзмом, ми переходимо до останнього блоку в підрозділі відповідності цінностей. Цей блок є найбільш широким за своїми формулюваннями питань – для нас важливо було подивитися, наскільки северодончани відчують моральну, духовну, ціннісну прив'язаність до України, водночас, це потрібно було зробити таким чином, аби не бути занадто широким або ж навпаки специфічним. Адже спитавши занадто широко в стилі «чи відчуваєте Ви, що Ваші цінності співпадають з цінностями України?», можна наразитися на небезпеку заплутати респондента, коли він власноруч буде здогадуватися, про які саме його цінності йде мова. Водночас, занадто специфічні питання, які б акцентували увагу респондента виключно на конкретній цінності, займали б занадто багато місця – до того ж, для Северодонецька немає чітких ціннісних зрізів. Саме тому ми сформулювали три питання: питання в анкеті №9 «Україна здатна сформулювати чітку стратегію культурного розвитку», питання в анкеті №13 «Я пов'язую своє майбутнє з Україною» та питання в анкеті №14 «На Україну чекає світле майбутнє». Два з них (№13 та №14) достатньо специфічні, щоб респондент не заплутався: ці питання перевіряють рівень патріотичності, рівень ціннісної відповідності. У той самий час, у питання №9 респонденти зможуть вкласти власний сенс та вирішити для себе, яку саме ідеальну культурну політику вони мають на увазі та чи здатна Україна бути відповідною їхнім очікуванням.

Питання №9 першочергово йшло в парі з питанням №8 «Україна здатна сформулювати чітку стратегію економічного розвитку», однак згодом ми вирішили їх розділити, визначивши економічну політику як аналіз здатності

(легальності) української влади з точки зору громадян, а культурну політику – як процес вироблення державою таких цінностей, які громадяни вважають близькими та бажаними для себе. Деякі дослідники, такі як М. Седгвік, намагаються також знаходити кореляції між ідеологічними та релігійними орієнтаціями громадян та пануючого режиму з метою знаходження відповідності цінностям.¹⁰² Однак, з одного боку, навіть дослідження самого М. Седгвіка продемонструвало, що релігійні та ідеологічні схожості між єгипетським режимом та громадянами Єгипту не можна вважати джерелами легітимності, з іншого, ми вважаємо, що сучасний український політичний режим максимально деідеологізований та максимально секуляризований для перевірки цих змінних. Тим не менш, у Таблиці 14 ми демонструємо результати за питанням №9.

Таблиця 14. Відсотковий розподіл відповідей на питання в анкеті №9 «Україна здатна сформулювати чітку стратегію культурного розвитку», за віковими категоріями та загалом

Результати з Таблиці 14 питання в анкеті №9 можна інтерпретувати наступним чином. З одного боку, можна відзначити високий рівень вікової диференціації для цього питання: люди старшого віку (вікові групи 45-55 років та 55 років і старше) менш схильні погоджуватися з тим, що Україна здатна сформулювати чітку стратегію культурного розвитку. Так, майже кожен четвертий респондент із цих вікових категорій (26,2% для 45-55 років та 26,6% для 55 років і старше) категорично не погоджується із можливістю України

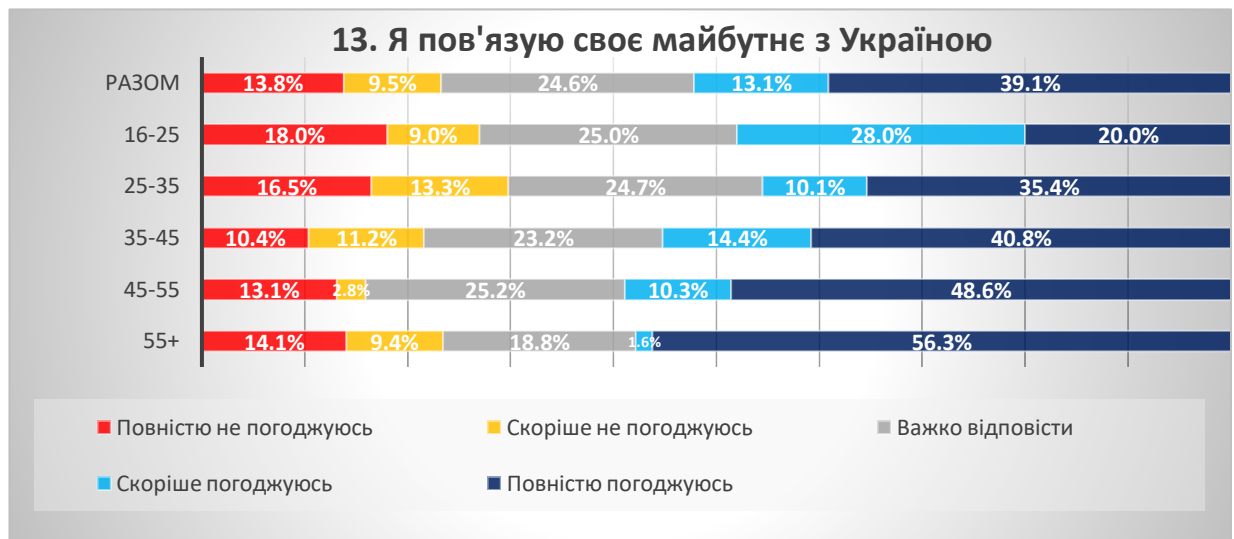
¹⁰² Sedgwick, M. Measuring Egyptian Regime Legitimacy Middle East Critique, 2010, Vol. 19, No. 3. P. 251–267

виробити бажану для нього культурну політику. Водночас, реально низький рівень довіри до нездатності України виробити бажані цінності продемонструвала лише наймолодша категорія (сукупно 20% недовіри), у той час як інші вікові групи разом із менш категоричними оцінками недовіри сукупно знаходяться на рівні від кожного третього (31,2% для вікової групи 35-45 років) до майже кожного другого (44% для вікової групи 45-55 років). З іншого боку, з огляду на доволі високі сукупні оцінки фактичної здатності України виробляти цінності та культуру, бажану для респондентів – так, найвищі показники з рівнем у 59% сукупної згоди прогнозовано демонструє наймолодша вікова група 3-поміж северодончан, а також майже такі ж високі показники є в людей середнього віку (35-45 років) з рівнем у 50,4% – можна стверджувати про полярність позиції северодончан з приводу відповідності цінностей.

На нашу думку, високі оцінки нездатності України розробити бажану культурну політику, які спостерігаються в більш літніх вікових категоріях, можна пояснити тим, що це люди, первинна та вторинна соціалізація яких пройшла через призму цінностей Радянського Союзу, від яких Україна м'яко відмовилася в 1991 році та більш жорстко (зокрема, через т. зв. «закон про декомунізацію») у 2014 році. Саме тому такий високий відсоток цих людей патологічно не сприймає здатність України виробити такий культурний порядок денний, який би вони назвали нормальним та звичним для себе. Саме ця причина також пояснює доволі високий рівень оптимізму більш молодого покоління северодончан, яке народилося вже в незалежній Україні та соціалізація яких не зазнала радянського відбитку, а отже, більшість із них байдужа до декомунізаційних процесів.

Питання №13 «Я пов'язую своє майбутнє з Україною» покликане з'ясувати рівень фактичної прив'язаності северодончан до своєї держави. Патріотизм, еміграція та легітимність влади в таких економічно слабких державах, як Україна, тісно пов'язані: якщо навіть молоді фізично сильні та здорові громадяни зі здатністю емігрувати відчувають високу ціннісну

прив'язаність до своєї батьківщини, то це принаймні опосередковано свідчить про достатньо високий рівень легітимності влади в державі. Адже жодна людина не буде свідомо обирати менш високий рівень життя для себе та своїх дітей, якщо їй не будуть заважати певні морально-патріотичні відчуття. Питання №13, попри те, що ми не зазначали чітко ціннісної складової, знаходиться саме в площині цінностей, адже з-поміж інших причин, українська держава, в силу економічної слабкості та низького рівня життя, порівняно зі своїми сусідами, сьогодні не може запропонувати більш вагомих стимулів залишатися в Україні, окрім як ціннісно-патріотичних. Водночас, дивлячись на отримані результати, варто визнати, що формулювання питання було далеко не ідеальним: у той час як молоде та середнього віку населення відчуває свою об'єктивну здатність до переїзду, а отже, відповідно допускає можливість переїзду у випадку форс-мажору, більш літні люди (вікові групи 45-55 років та 55 і старше) в силу вікових обмежень значно більше відчувають себе прив'язаними до місця свого проживання та менш схильні розглядати свій переїзд навіть у форс-мажорних випадках. Натомість, примітка «якщо б у Вас була можливість емігрувати з України» позбавляла б серйозних вікових відмінностей. Тим не менш, це питання все ще дуже корисне розумінням настроїв з-поміж севєродончан: наскільки висока готовність пересічного севєродончанина обірвати свої зв'язки з батьківщиною, що особливо актуально в контексті хвилі еміграції з України та сезонних міграцій на роботу в більш економічно розвинуті країни (для Луганщини основним пунктом призначення для таких трудових міграцій залишається Російська Федерація). Таблиця 15 підсумовує отримані нами результати.

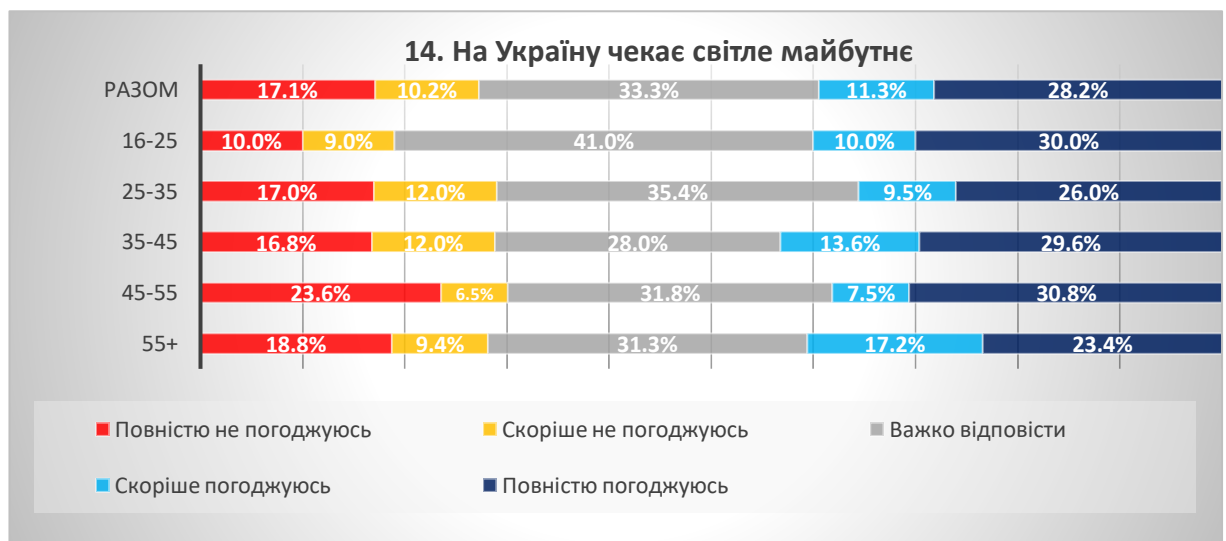

Таблиця 15. Відсотковий розподіл відповідей на питання в анкеті №13 «Я пов'язую своє майбутнє з Україною», за віковими категоріями та загалом

З Таблиці 15 питання в анкеті №13 «Я пов'язую своє майбутнє з Україною» можна зробити наступні імплікації. Так, як ми і прогнозували, недолік у формулюванні призивів до значних вікових відмінностей: з-поміж найстаршої вікової групи (55 років і більше), у силу об'єктивної фізичної нездатності емігрувати з України, а також більш стійких соціальних зв'язків, спостерігається більш ніж вдвічі більше респондентів, які категорично погодилися пов'язати своє майбутнє з Україною, порівняно з більш молодими віковими групами, які таку фізичну можливість емігрувати мають. Так, сукупно 56,3% людей старше 55 років повністю пов'язують своє майбутнє з Україною, порівняно з лише 20% таких з-поміж людей віком 16-25 років. Водночас, на диво, якщо дивитися на ситуацію разом із менш категоричною згодою респондентів, то загалом вона майже ідентична для всіх вікових груп: мінімальна більшість сеферодончан (52,2% від загальної кількості респондентів) так чи інакше пов'язує своє майбутнє з Україною, порівняно з $\frac{1}{4}$ тих, хто не визначився (24,6%) та $\frac{1}{4}$ тих, хто так чи інакше не пов'язує своє майбутнє з Україною (23,3%).

Нарешті, останнє питання в ціннісному блоці №14 «На Україну чекає світле майбутнє» діє майже в тому ж напрямку, що й попереднє питання №13. У залежності від того, чи громадяни держави, попри всі її економічні негаразди та корумпованість її представників, мають високий рівень

оптимізму стосовно її майбутнього, вони також визначатимуть свої плани на майбутнє в цій державі. Висока символічна довіра до своєї держави, таким чином, може бути одним із останніх запобіжників перед швидкою делегітимацією влади в державі. Водночас, це питання є одним із тих, де ми будемо розглядати варіант відповіді «важко відповісти» як негативну, песимістичну оцінку майбутнього зі сторони респондентів, адже невизначеність респондентів жодним чином не додає до їхньої загальної впевненості у своїх перспективах на майбутнє в цій державі.

Таблиця 16. Відсотковий розподіл відповідей на питання в анкеті №14 «На Україну чекає світле майбутнє», за віковими категоріями та загалом

Результати з Таблиці 16 можна підсумувати наступним чином. З-поміж інших запитань в анкеті, це питання викликало найвищий рівень невизначеності респондентів – 33,3% сеферодончан не впевнені стосовно того, чи чекає на Україну світле майбутнє. Водночас, кількість оптимістично налаштованих сеферодончан перевищує кількість песимістично налаштованих: 27,3% від загальної кількості респондентів, які так чи інакше не вірять у світле майбутнє України проти 39,5% респондентів, які сукупно вірять у світле майбутнє своєї держави. Цікаво, що на відміну від попереднього питання, результати не демонструють жодних вікових відмінностей: майже ідентичні рівні підтримки твердження як у молодих вікових груп (40% сукупної згоди для 16-25 років), так і найстарших (40,6% сукупної згоди для 55 років і старше). Водночас, наймолодша вікова група 16-

25 років виділяється найвищим рівнем невпевненості в щасливому майбутньому України: 39% респондентів не впевнені в цьому, що значно більше 28% для вікової групи 35-45 років.

Підсумуємо отримані нами результати в окремій таблиці з метою винесення кінцевого вердикту для показника відповідності цінностей між українською владою та севєродончанами:

Питання	Розподіл позитивних та негативних орієнтацій з-поміж респондентів	Короткий підсумок результатів	Середнє арифметичне в Excel
№1 «Мені складно розібратися в українській політиці»	Сукупно не погоджуються: 48,6% від загального числа респондентів Сукупно погоджуються: 34,8% Рівень невизначеності: 16,7%	Севєродончани в більшості своїй розуміють та сприймають українську політику, що свідчить про відсутність процесу делегітимації влади	-0,1
№4 «Уряд у Києві має право вирішувати за всю Україну»	Сукупно не погоджуються: 66,7% від загального числа респондентів Сукупно погоджуються: 21,8% Рівень невизначеності: 11,5%	Попри впроваджувану політику децентралізації, севєродончани в більшості своїй не погоджуються з законними спробами центральної влади вирішувати будь-які справи за них, очевидно виступаючи за більше розширення своїх прав і свобод в державі, що може свідчити про процес делегітимації влади	-0,42
№3 «Люди, за яких я голосую, зазвичай швидко втрачають зв'язок із народом»	Сукупно не погоджуються: 39% від загального числа респондентів Сукупно погоджуються: 44% Рівень невизначеності: 17%	Севєродончани демонструють приблизний паритет у своїй оцінці зв'язку з обраними ними посадовцями. Таким чином, це питання ані додає до, ані віднімає від загального рівня легітимності	+0,043

№9 «Україна здатна сформулювати чітку стратегію культурного розвитку»	Сукупно не погоджуються: 34,2% від загального числа респондентів Сукупно погоджуються: 45,9% Рівень невизначеності: 20%	Оскільки майже половина сєверодончан погоджується з тим, що Україна здатна сформулювати прийнятну для них культурну політику, цей пункт свідчить про достатній рівень відповідності цінностей між владою та населенням.	+0,11
№13 «Я пов'язую своє майбутнє з Україною»	Сукупно не погоджуються: 23,3% від загального числа респондентів Сукупно погоджуються: 52,2% Рівень невизначеності: 24,6%	Більше половини сєверодончан погоджуються з тим, що вони пов'язують своє майбутнє з Україною, а отже, це свідчить про достатній рівень відповідності цінностей між українською державою та населенням	+0,27
№14 «На Україну чекає світле майбутнє»	Сукупно не погоджуються: 27,3% від загального числа респондентів Сукупно погоджуються: 39,5% Рівень невизначеності: 33,3%	Більше половини сєверодончан або не погоджуються з твердженням, або висловлюють сумніви, що свідчить про достатньо високий рівень невідповідності цінностей між українською державою та населенням	+0,12
			A(BЦ) = 0,0027

Таблиця 17. Підсумки опрацьованих результатів соціологічного опитування за атрибутом легітимності
влади «відповідність цінностям».

4.3 Визначення рівня актів згоди жителів міста Сєверодонецька по відношенню до української влади

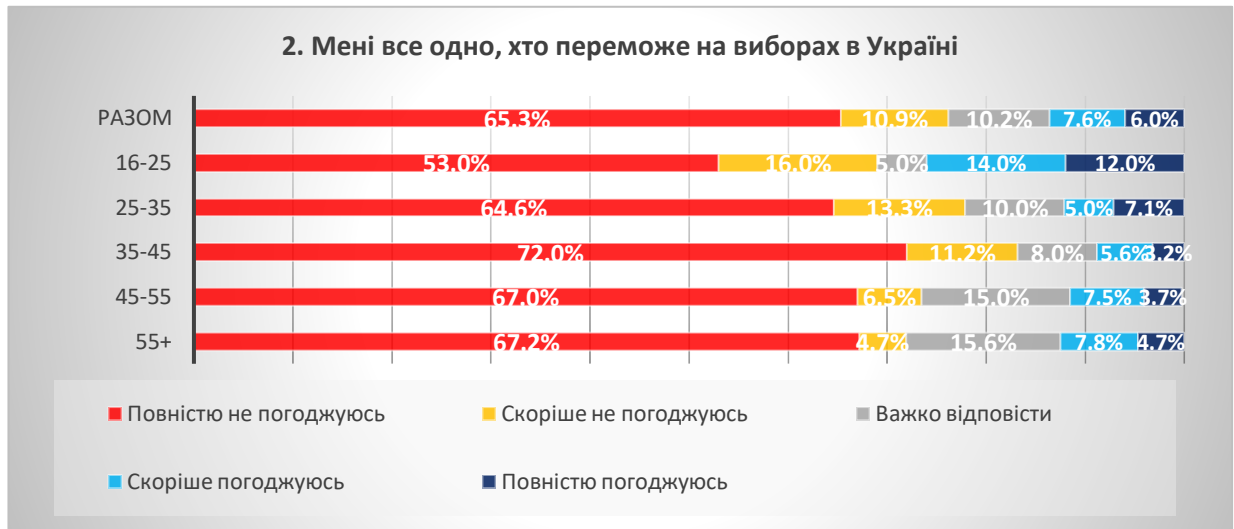
Акти згоди є важливим елементом легітимності влади: шляхом повторення певних процедур, певних ритуалів громадяни певної держави висловлюють свою символічну, навіть подеколи не усвідомлювану згоду з існуючою

політичною системою та статусом-кво. Прикладами подібних актів, у першу й найголовнішу чергу, є процедура голосування на вільних демократичних виборах, коли громадяни обирають своїх представників. Водночас, як зазначає Д. Бітем, вибори несуть і іншу функцію: вони демонструють згоду населення на те, аби обрані ними службовці ними керували.¹⁰³ Питання в анкеті №2 «Мені все одно, хто переможе на виборах в Україні» демонструє орієнтації северодончан з цього приводу. Іншим важливим актом згоди є сплата податків. Хоча деякі критики можуть заперечити, що сплата податків є обов'язком громадян (а несплата податків несе за собою кримінальну відповідальність), інституційна слабкість країн, що розвиваються, дозволяє їхнім громадянам, за бажання або потреби, ухилятися від сплати податків в державний або місцевий бюджети. Саме тому високий рівень квазідобровільної сплати податків і зборів є символічним актом згоди громадян: вони немовби заявляють, що попри наявні можливості, вони все одно відчують такий рівень прив'язаності та обов'язку як громадян своєї держави, аби ніколи не ухилятися від сплати податків. Питання в анкеті №7 «В країні, де державний бюджет розкрадається, податки можна не сплачувати» покликане перевірити орієнтації северодончан з цього приводу. Нарешті, останнім символічним актом згоди, який ми б виділили, є питання регіональної та національної ідентичності: символічним актом згоди є цікавитися та бути максимально включеним у загальнодержавні події, не фокусуючись виключно на проблемах свого міста і/або регіону. Питання в анкеті №12 «Для мене обстановка в рідному місті важливіша ситуації в цілому по країні» покликане перевірити, наскільки северодончани схильні демонструвати цей акт згоди.

Залученість громадян до виборчого процесу є одним із ключових умов для ефективної та стабільної демократичної системи. Саме тому високі показники байдужості стосовно результатів виборів з-поміж северодончан можуть свідчити про низьку схильність северодончан брати участь у виборах та тим

¹⁰³ Beetham, D. The Legitimation of Power. / David Beetham. // London: Macmillan, 1991. – 260 p. (Issues in Political Theory). P. 151.

самим виражати символічний акт згоди. Таблиця 18 сумує отримані нами результати:

Таблиця 18. Відсотковий розподіл відповідей на питання в анкеті №2 «Мені все одно, хто переможе на виборах в Україні», за віковими категоріями та загалом

Загалом, можна стверджувати, що більш ніж двом третинам (76,2% від загальної кількості респондентів) севєродончан так чи інакше не байдуже, хто переможе на виборах в Україні, що свідчить про високу готовність брати участь у виборах (адже їхні наслідки для респондентів мають значення). Найвищий рівень байдужості до виборів демонструють представники наймолодшої вікової групи (16-25 років): з-поміж них більш ніж чверті (26%) все одно. Загалом, такі результати дозволяють зробити висновок, що цей акт згоди севєродончани цілком схильні виконувати.

Питання №12 «Для мене обстановка в рідному місті важливіша ситуації в цілому по країні» покликане з'ясувати, наскільки багато севєродончан включені до всеукраїнського простору, а не просто акцентовані на своїх місцевих або регіональних проблемах. Відповідно, високий рівень регіоналізації респондентів буде дозволяти зробити висновок, що севєродончани загалом законсервовані у своїх власних проблемах, а проблеми країни в цілому їх мало стосуються. Навпаки, низький рівень регіоналізації дозволить заявляти, що цей акт згоди севєродончани будуть більш схильні виконувати.

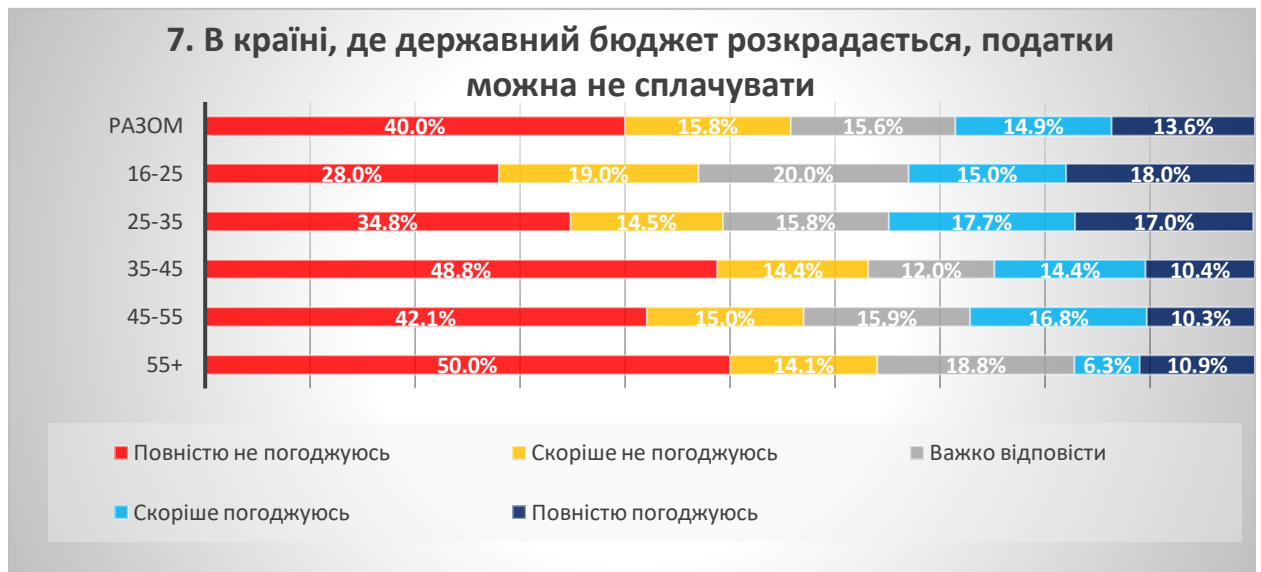
Таблиця 19. Відсотковий розподіл відповідей на питання в анкеті №12 «Для мене обстановка в рідному місті важливіша ситуації в цілому по країні», за віковими категоріями та загалом

Загалом, результати з Таблиці 19 дозволяють зробити наступні висновки. Так, більш ніж для половини сеферодончан (52,7% від загального числа респондентів) обстановка в рідному місті важлива менше, аніж те, що відбувається в країні загалом. Це свідчить про достатньо високий рівень залучення сеферодончан у всеукраїнський політичний та економічний простір. Натомість, для третини сеферодончан (31,5% від загального числа респондентів) загальнонаціональні події знаходяться в ієрархії нижче, аніж події в рідному місті.

Як ми зазначали вище, квазідобровільна сплата податків на користь держави багато в чому свідчить про визнання високої легітимності влади в державі з боку громадян. Саме тому результати питання з анкеті №7 «В країні, де державний бюджет розкрадається, податки можна не сплачувати» мають високу важливість для нашого дослідження. Формулювання питання спеціально було побудоване з деякою провокацією для респондентів: була навмисно проведена умовна паралель між Україною, яку неурядова організація Transparency International щорічно ставить на одні з останніх позицій з-поміж країн за сприйняттям корупції¹⁰⁴, та неназваною країною, де розкрадається державний бюджет, який наповнюють усі громадяни. До того

¹⁰⁴ Індекс сприйняття корупції-2019 [Електронний ресурс] // Transparency International Ukraine. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://ti-ukraine.org/research/index-sprinyattya-korupsiyi-2019/>.

ж, Україна має велику тіньову економіку, а багато громадян взагалі воліють не отримувати офіційну зарплату/доходи, аби тільки не сплачувати податки. Питання повинно було викликати в тих респондентів, які оцінюють Україну як корумповану країну, а владу як нелегітимну, максимально негативну емоційну реакцію та відповідну оцінку; і лише ті респонденти, які високо оцінюють легітимність української влади, змогли б проігнорувати нашу провокацію з розкраданням їхніх податків та схвально відповісти на питання. Таблиця 20 ілюструє отримані нами результати:

Таблиця 20. Відсотковий розподіл відповідей на питання в анкеті №7 «В країні, де державний бюджет розкрадається, податки можна не сплачувати», за віковими категоріями та загалом

Загалом, результати за питанням 7 можна підсумувати наступним чином. Не менше половини респондентів з усіх вікових категорій (55,8% від загального числа респондентів) погодилися з тим, що навіть за умови розкрадання державного бюджету, вони все одно зобов'язані або ж хочуть платити податки. Найменшу готовність платити податки продемонстрували представники наймолодшої вікової групи «16-25 років» – лише 28% категорично не згодні з тим, що податки можна не сплачувати. Натомість, представники найстаршої вікової групи «55 років і більше», навпаки, виявили найбільше категоричності стосовно зобов'язання сплачувати податки, а також найменший відсоток з цієї групи (17,2%) частково або повністю погодився не сплачувати податки. Загрозливі 33% та 34,7% респондентів з молодших вікових груп «16-25 років» та «25-35 років» згодні з тим, що за умови

розкрадання бюджету, податки можна не сплачувати. Загалом, менше третини северодончан з усіх вікових груп (28,5%) вважають, що розкрадання бюджету є достатньою причиною не сплачувати податки.

Підсумуємо результати за третім атрибутом легітимності влади в Таблиці 21:

Питання	Розподіл позитивних та негативних орієнтацій з-поміж респондентів	Короткий підсумок результатів	Середнє арифметичне в Excel
2. «Мені все одно, хто переможе на виборах в Україні»	76,2% сукупно не погоджуються 13,6% сукупно погоджуються Рівень невизначеності 10,2%	Більшість северодончан загалом тісно залучені в політичний та виборчий процес в Україні	+0,6
12. «Для мене обстановка в рідному місті важливіша, аніж ситуація в цілому по країні»	52,7% сукупно не погоджуються 31,5% сукупно погоджуються Рівень невизначеності 15,8%	Переважній більшості северодончан більш важливі загальнонаціональні події, аніж місцеві або регіональні	-0,18
7. «В країні, де державний бюджет розкрадається, податки можна не сплачувати»	55,8% сукупно не погоджуються 28,5% сукупно погоджуються Рівень невизначеності 15,6%	Переважна більшість северодончан готова сплачувати податки, навіть знаючи, що їхні кошти в бюджеті будуть розкрадатися	+0,26
			A(A3) = +0,22

Таблиця 21. Підсумки опрацьованих результатів соціологічного опитування за атрибутом легітимності влади «відповідність цінностям».

4.4 Підсумковий рівень легітимності влади з позиції жителів міста

Северодонецька за трьома атрибутами

Проаналізувавши результати соціологічного опитування та, згідно з алгоритмом, описаним у методологічній частині нашої роботи, підрахувавши середнє арифметичне для кожного з 14 питань та загальний рівень для трьох

атрибутів (сума середніх арифметичних для 5, 6 та 3 запитань, відповідно), ми переходимо до визначення сукупного рівня легітимності влади за наступною формулою:

$$\text{Рівень легітимності влади} = \frac{A(L) + A(BЦ) + A(A3)}{3}$$

Де:

- A_L = показник рівня легальності влади з точки зору жителів Сєвєродонецька (середнє арифметичне результатів для 5 запитань в анкеті)
- $A_{BЦ}$ = показник рівня відповідності цінностей, які сповідує українська держава, та цінностей, що сповідують жителі міста Сєвєродонецька (середнє арифметичне результатів для 6 запитань в анкеті)
- A_{A3} = показник рівня актів згоди, як їх схильні виконувати жителі Сєвєродонецька (середнє арифметичне результатів для 3 запитань в анкеті).

Отже, виходячи з наших розрахунків у попередньому підрозділі:

$$\text{Рівень легітимності влади} = \frac{-0,35 + 0,0027 + 0,22}{3}$$

$$\text{Рівень легітимності влади} = \frac{-0,13}{3}$$

$$\text{Рівень легітимності влади} = -0,04$$

Відповідно до нашої інтерпретації результатів, викладеної у методологічному розділі, рівень легітимності влади на рівні -0,04 підпадає під категорію від 0 до -0,5, а отже, з позицій сєвєродончан, влада знаходиться в процесі делегітимації, тобто, для населення міста Сєвєродонецька спостерігається процес відкликання суспільної підтримки щодо влади в Україні. Загалом, дивлячись на отримані нами відповіді під час соціологічного опитування та порівнюючи їх з кількісною інтерпретацією, яку ми здійснили шляхом визначення середніх арифметичних для кожного з 14 питань, сукупно для трьох атрибутів, можна заявити, що числова інтерпретація рівня

легітимності -0,04 достатньо адекватно та в повній мірі виражає настрої населення стосовно влади в Україні.

Кінцевий від'ємний результат для легітимності влади в Україні повністю зрозумілий, враховуючи переважно низькі та дуже низькі оцінки респондентами одного з трьох атрибутів легітимності влади, а саме легальності, а також змішані результати для двох інших атрибутів. Так, очевидним з результатів П'ятого та Шостого всеукраїнських муніципальних опитувань став той факт, що севєродончани є найбільш песимістично налаштованим населенням з-поміж мешканців обласних міст – вони найгірше сприймали як місцеву, так і державну владу, висловлюючи високі рівні недовіри до чиновників, суддів, правоохоронних органів, парламенту, уряду та президента України. Наше дослідження також це підтвердило – більше 73% севєродончан не довіряють українським чиновникам, більше 60% - правоохоронним органам. Крім цього, майже половина севєродончан не має політика і або партії, з якою можна було б ідентифікувати себе в політичній системі України, які б захищали його/її інтереси в Україні. Також близько 70% севєродончан не вважають, що українська влада достатньо враховує їхню позицію стосовно низки питань. Лише дуже помірний оптимізм висловлюють севєродончани на адресу інституціональної здатності української держави формувати життєздатну економічну політику на майбутнє, що загалом не дозволяє змінити негативний тренд.

Нейтральний вплив (на рівні 0) залишив на загальній оцінці третій атрибут легітимності – рівень схильності севєродончан виконувати символічні акти згоди на користь влади. Так, з трьох питань в анкеті лише одне питання про зацікавленість жителів Севєродонецька в політичному житті України, а саме виборів, дало достатньо високий рівень підтримки на рівні 70% від загального числа респондентів. Водночас, інші два питання, стосовно готовності севєродончан сплачувати податки, навіть знаючи, що вони можуть бути розкрадені в центрі чиновниками (яким, як ми з'ясували, вони максимально не довіряють), а також розподілі на регіональну/місцеву та

всеукраїнську ідентичність, не продемонстрували такого ж достатньо високого рівня, аби загальна оцінка підвищилася.

Нарешті, другий, найбільш повно відображений у нашому дослідженні, атрибут легітимності – відповідність влади в Україні ціннісним установкам та переконанням северодончан, також продемонстрував нейтральну та помірну негативну оцінку. Так, попри достатньо високий рівень оцінки респондентами своєї пов’язаності з Україною в майбутньому (на рівні кожного другого «за»), цей позитивний результат для загального рівня легітимності влади був нейтралізований доволі песимістичними оцінками шансів на світле майбутнє зі сторони северодончан: приблизно третина (35%) продемонструвала байдужість до або незацікавленість у цьому питанні, приблизно третина (33%) відповіла негативно і лише майже ідентична третина респондентів (31%) відреагувала позитивно. Схожі настрої продемонстрували северодончани і стосовно низки інших питань – більше двох третин або не погоджуються, або байдужі/незацікавлені стосовно здатності України сформувати прийнятну для них культурну політику, більше двох третин северодончан ревно ставляться до втручання, на їхню думку, центрального Києва в їхні справи, майже половина (45%) респондентів схильні відчувати, що політики та державники, за яких вони голосують на виборах, швидко втрачають з ними який-небудь контакт (ба більше, навіть такий достатньо прийнятний результат був досягнутий лише завдяки віковій групі «55 і більше років», з якою тісно співпрацюють регіональні політичні партії як зі своїм ядерним електоратом). Ба більше, менше половини северодончан (48%) вважають, що українська політика та політична система для них не є складною та заплутаною.

Загалом, можна стверджувати, що найважливіший для нашої моделі легітимності влади другий атрибут легітимності – рівень відповідності цінностей між владою та населенням – своїми результатами тільки закріпив негативний тренд, який спостерігався для першого атрибуту легітимності, легальності влади в очах населення, а третій атрибут не зміг ніяк вплинути на кінцеву оцінку.

5. ВИСНОВКИ

1. Крізь призму основних положень теорій про легітимність влади в царині соціальних наук легітимність розглядається не з моральної сторони, як у випадку філософії, та не з юридичної, як це роблять конституціоналісти, а радше як інструмент для пояснення та прогнозування соціально-політичних явищ. Завдяки цього, легітимність сприймається як щось, що знаходиться посередині між абстракцією та буквою закону. Найбільш актуальним для нашого дослідження виявилось визначення легітимності Б. Гіллі: «Чим більше легітимна держава, тим більше громадяни ставляться до неї як до такої, що правомірно володіє та здійснює політичну владу». Таке визначення багато в чому поєднувалося з теоретичним спадком М. Вебера, який вважав, що політичні актори та держава стратегічно підходять до культивування «віри в легітимність» з-поміж об'єктів панування.

2. Практичні підходи до оцінки рівня легітимності влади полягають у тому, що неможливо з'ясувати рівень легітимності влади, як концепту абстрактного та соціально сконструйованого, без знаходження його складових частин, від яких можна було б відштовхуватися при розробці соціологічного опитування для населення міста. Методологи Боллен та Леннокс показали, що одним із способів для вимірювання абстракцій є розробка певних конститутивних індикаторів явища, які разом свідчили б про його рівень. Теорія про три атрибути легітимності влади, запозичена та адаптована нами під дослідження з робіт британського політолога Д. Бітема, постулює, що 1) легальність влади (відповідність поведінки та форми державних інститутів букві закону); 2) відповідність цінностей влади цінностям населення; та 3) виражена згода населення через виконання символічних «актів згоди» на користь влади (у першу чергу, голосування на виборах та сплата податків) на різних рівнях сприйняття населення забезпечують для нього основу погоджуватися бути об'єктом владних відносин у державі.

3. Методологія дослідження спирається на три атрибути легітимності влади Д. Бітема. Так, рівень легітимності влади дорівнював сумі середніх

арифметичних для трьох атрибутів влади, поділених на три. У свою чергу, перевірити орієнтації та настрої сеферодончан стосовно трьох атрибутів влади повинні були 14 питань в анкеті, яку ми поширили на 550 респондентів з-поміж жителів Сеферодонецька протягом 22 грудня 2019 року – 6 січня 2020 року. Згрупувавши середнє арифметичне для кожного питання, а потім знайшовши суму для кожного з трьох атрибутів, ми, таким чином, знайшли сукупну оцінку жителями міста Сеферодонецька рівня легітимності влади в Україні за шкалою від -1 (повністю не легітимна влада) до +1 (повністю легітимна влада).

4. За допомогою методу кейс-стаді ми дослідили історичні, демографічні, соціально-економічні умови суспільно-політичних процесів у місті Сеферодонецьку за останні 70 років з метою кращої інтерпретації отриманих нами в соціологічному опитуванні результатів. Загалом, Сеферодонецьк, з-поміж інших обласних центрів України, має найбільш песимістично налаштованих містян стосовно прогнозів на майбутнє та рівня довіри до політиків та державних інститутів. Історично, місто було засноване в 1930-х рр. як супутник для низки великих промислових об'єктів, а отже, з успішністю роботи підприємств було нерозривно пов'язаний добробут чи не кожного сеферодончанина. І у той час як у радянську добу місто процвітало, що залишило свій ціннісний відбиток на старшому населенні міста, за період незалежної України більшість промислового потенціалу міста було розкрадено та знищено, що погіршило соціально-економічну ситуацію в місті та підняло рівень недовіри до українських державних інститутів з боку містян. Саме тому з-поміж сеферодончан переважають цінності, що мало співвідносяться з тими цінностями, що їх декларує українська влада в особі чиновників і політиків: більшість містян, які соціалізувалися в СРСР, виступають за економічний патерналізм (відхід від ліберальних економічних традицій вільного ринку, зростання ролі держави в економіці та більша роль держави в перерозподілі ресурсів), виправдовує застосування авторитарних практик, жорсткої руки для досягнення економічного добробуту. Водночас,

молодше населення, яке соціалізувалося в незалежній Україні, менш схильне сприймати саме такі цінності старшого покоління, у той час як географічна та етнокультурна близькість до Росії (у тому числі сезонна трудова міграція до цієї країни значної кількості севєродончан) визначають загалом дружнє ставлення до країни-агресора, що також йде в розріз з політикою України.

5. Рівень легітимності влади в Україні з точки зору жителів міста Сєвєродонецька знаходиться на рівні -0,04 за шкалою від -1 (повністю не легітимна влада) до +1 (повністю легітимна влада). Рівень легітимності -0,04 достатньо адекватно відображає та логічно підсумовує отримані нами від респондентів результати. Так, севєродончани максимально негативно поставилися до запитань, які були віднесені до атрибуту легітимності «легальність»: цей блок питань стосувався оцінки жителями Сєвєродонецька дотримання встановлених законних процедур у державі, довіри до державних інститутів, віри в їхню ефективність, сприйняття рівня корумпованості носіїв влади. Ми дізналися, що респонденти патологічно не довіряють українським державним інститутам: більше 73% не довіряють чиновникам всіх ланок та більше 62% не довіряють правоохоронній системі. Більше того, майже 70% респондентів не відчують, що влада враховує думку місцевих жителів на місцях. Лише трохи більше третини респондентів здатні ідентифікувати свого представника в українській політичній системі (як з точки зору партійної ідентифікації, так і з точки зору харизматичного політичного лідера), у той час як інші 2/3 респондентів або не визначилися, або категорично заперечують будь-яке відстоювання їхніх інтересів з боку партій чи лідерів в Україні. Лише в питанні віри та сподівання на ефективність державних інститутів (здатність України формулювати стратегію економічного розвитку) кількість респондентів, що погоджуються з тезою, дещо перевищила кількість тих, що заперечували це (41,4% «за» і 35,8% «проти»), що додало єдину додатну цифру до загального рівня легітимності. Таким чином, атрибут легітимності влади «легальність» прогнозовано отримав найбільш негативні оцінки з боку севєродончан.

Атрибуту легітимності «відповідність цінностей» було присвячено 6 запитань в анкеті. Між українською владою та мешканцями Сєвєродонецька існують як достатньо позитивні співвідношення стосовно культури та відчуття патріотизму і любові до своєї Батьківщини, так і серйозні протиріччя стосовно політичних цінностей. Результати опитування продемонстрували, що, з одного боку, трохи більше половини сєвєродончан пов'язують своє майбутнє (і, відповідно, майбутнє свого міста) з Україною (52,2% респондентів), з іншого, лише 39,5% респондентів вірять у світле майбутнє України, а також менше половини респондентів (45,9%) вірять у те, що Україна здатна розробити таку культурну політику, яка б їх задовольняла. Стосовно політичних цінностей та політичної культури, більшість сєвєродончан загалом негативно ставляться до будь-яких намагань централізації з боку органів державної влади в Києві: 66,7% сєвєродончан проти того, щоб уряд у Києві вирішував за всю Україну. Складно сказати, втім, чи корелюється з цією оцінкою унітарної держави автономістські та сепаратистські тенденції в місті. Більш ніж третина (34,8%) респондентів відчуває себе поза політикою України, оскільки вона для них занадто складна. Окрім цього, майже половина респондентів вважає, що народні обранці зазвичай забувають про їхні інтереси після здобуття влади. Вікові відмінності знову допомагають дещо вирівняти негатив, що його виражають більш дорослі групи респондентів: молоді сєвєродончани, хоча й порівняно менше пов'язують своє майбутнє з Україною, натомість значно більше розділяють політичні та культурні цінності з українською владою. Підсумковий зведений бал для атрибуту легітимності «відповідність цінностям» цілком справедливо знаходиться на майже нульовому рівні: +0,03.

Для атрибуту легітимності влади «акти згоди» в анкеті було відведено три питання. Перше стосувалося зацікавленості сєвєродончан у результатах виборів в Україні: сєвєродончани продемонстрували тут найбільший консенсус, адже 76,2% респондентів не все одно на результати виборів, а отже, можна очікувати високої явки на виборах. Можна припустити, що багато в

чому це пов'язано з високим незадоволенням з-поміж севєродончан своїм рівнем життям, так і швидким розчаруванням у народних обранцях. Друге питання перевіряло готовність севєродончан сплачувати податки в державний бюджет, навіть якщо вони будуть впевнені, що їхній внесок може бути розкрадений: переважна більшість (55,8%) респондентів загалом виявила готовність платити незважаючи ні на що. Нарешті, останнє питання перевіряло залученість севєродончан у всеукраїнське життя: чи для них важливіша місцева ситуація, чи те, що відбувається у кожному куточку України. Це питання покликане було перевірити, чи респонденти не є законсервованими у своєму регіоні або місті, не цікавлячись тим, що відбувається за його межами: хоча третина респондентів загалом не цікавиться всеукраїнським життям (31,5%), більше половини севєродончан значно більше цікавляться саме ситуацією в цілому (52,7%). Загалом, цей атрибут дозволив дещо скоригувати негативні наслідки першого атрибуту «легальність», продемонструвавши рівень +0,22.

У підсумку, рівень легітимності на рівні -0,04 наглядно демонструє наслідки всіх негативних економічних та політичних трендів за останні тридцять років української незалежності. Водночас, попри те, що, на думку жителів міста Севєродонецька, влада знаходиться в стані делегітимації (відбувається відкликання суспільної згоди), ми вважаємо, що лише від реформ та рішучих дій з боку української держави та посадовців буде залежати, чи рівень легітимності зросте принаймні до 0,5 (стабільного та контрольованого стану), або ж пройде повз «прапори катастрофи» рівня -0,5 і більше, коли процес делегітимації перетворюється в конкретний стан нелегітимності влади.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. 70 славных лет. Агафонов А.И., Алтухова А.В., Бутов В.В., Васильева О.В., Гордей Л.И., Перцовский С.А., Потапов А.А. Титаренко В.П., – Северодонецк: 2004. – 300 с.
2. Богдан, О. Що варто знати про соціологію та соціальні дослідження? / Олена Богдан; консультант-рецензент Володимир Паніотто. // К.: Дух і Літера, 2015. – 380 с.
3. Індекс сприйняття корупції-2019 [Електронний ресурс] // Transparency International Ukraine. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryjnyattya-koruptsiyi-2019/>.
4. Інтернет-асоціація України. Проникнення інтернету в Україні. Жовтень 2019. [Інтернет-ресурс]. Режим доступу до ресурсу: https://inau.ua/sites/default/files/file/1910/dani_ustanovchych_doslidzhen_iii_kvartal_2019_roku.pdf
5. Колодій, А. Етно-національні ідентичності і легітимність влади в Україні // В кн.: Етнокультурні проблеми політичного процесу в Україні. Колективна монографія. – Львів, 2001.
6. Локк Д. Два трактата о правлении [Електронний ресурс] / Дж. Локк // Электронная библиотека "Гражданское общество в России". – 2013. – Режим доступу до ресурсу: https://www.civisbook.ru/files/File/Lokk_Traktaty_2.pdf. С. 117.
7. П'яте всеукраїнське муніципальне опитування. [Електронний ресурс] // Соціологічна група «Рейтинг». – 2019. – Режим доступу до ресурсу: http://ratinggroup.ua/research/regions/pyatyy_vseukrainskiy_municipalnyy_opros.html?fbclid=IwAR3wj0XD_C_MQ17VR4ELF8cwIPQ0plYI-czA0bHfDyoN6ZorioGW9dujDg8.
8. Політологічний енциклопедичний словник: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. – К., 1997.
9. Протопопов Д. Я. Доповідь про соціально-економічне становище Луганської області за січень-березень 2020 року [Електронний ресурс] /

- Д. Я. Протопопов // ГУ статистики у Луганській області. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: lg.ukrstat.gov.ua.
- 10.Рікер, П. Ідеологія та утопія / Поль Рікер. // К.: Видавництво «ДУХ І ЛІТЕРА». – 2005.
 - 11.Річна інформація емітента цінних паперів за 2014 рік [Електронний ресурс] // ПрАТ "Сєверодонецьке об'єднання "Азот". – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.azot.lg.ua/zvit2015>.; Річна інформація емітента цінних паперів за 2020 рік [Електронний ресурс] // ПрАТ "Сєверодонецьке об'єднання "Азот". – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.azot.lg.ua/zvit2020>
 - 12.Руссо, Ж-Ж. Про суспільну угоду, або принципи політичного права. — К., 2001. — 349 с.
 - 13.Светиков, А. В порядке обмена опытом: как стырить крупный завод? [Електронний ресурс] / А. Светиков. // Газета «Третий сектор». – 2013. – Режим доступу до ресурсу: <http://svsever.lg.ua/2013/05/v-poryadke-obmena-opytom-kak-styirit-krupnyiy-zavod>
 - 14.Светиков, А. Митинг в Северодонецке прошел без мордобоя. И слава Богу. [Електронний ресурс] / А. Светиков. // Газета «Третий сектор». – 2014. – Режим доступу до ресурсу: <http://svsever.lg.ua/2014/03/miting-v-severodonetske-proshel-bez-mordoboya-i-slava-bogu>
 - 15.Средняя зарплата в Донецкой области превысила 12 тысяч гривен. [Електронний ресурс] // Донеччина-TV. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.dtv.dn.ua/2019/09/16/serednia-zarplata-v-donetskij-oblasti-perevyshchyla-12-tysiach-hryven/>
 - 16.Среднемесячная зарплата в Северодонецке превысила 10 тыс.грн. Она наибольшая в области. [Електронний ресурс] // Газета «Третий Сектор» Северодонецк. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: http://svsever.lg.ua/2019/12/srednemesyachnaya_zarplata_v_severodonecke_prevysila_10_tys.grn.ona_naibolshaya_v_obl

- 17.Средня зарплата в Краматорске составила 12 тысяч гривен. [Електронний ресурс] // Краматорськ-post. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.kramatorskpost.com/2019/08/23/srednyaya-zarplata-v-kramatorske-za-iyun-sostavila-12-tys-griven/>
- 18.Старцев В. Съезд победителей [Електронний ресурс] / В. Старцев // Дзеркало тижня. – 2004. – Режим доступу до ресурсу: https://zn.ua/POLITICS/sezd_pobediteley.html.
- 19.Стребков, Д. Социологические опросы в Интернете: возможности и ограничения. / Д. О. Стребков. // Материалы Интернет-конференции «Социология и Интернет: перспективные направления исследования», М.: НИУ «ВШЭ». [Интернет-ресурс]. Режим доступу до ресурсу: <https://iq.hse.ru/more/sociology/sociologicheskie-oprosi-v-internete>
- 20.Суспільні настрої на Донбасі-2020 – регіональне опитування. [Електронний ресурс] // Фонд Демократичні ініціативи ім. Ілька Кучеріва. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://dif.org.ua/article/suspilni-nastroi-na-donbasi-2020-regionalne-opituvannya>.
- 21.Тарле, Е. Талейран Ш-М.: Мемуары. / Евгений Тарле. // М.: Издательство Института Международных Отношений, 1959. – 440 с.
- 22.Харламова, Н. Соціально-економічне становище Луганської області за 2019 рік. / Н. Харламова. // Державна служба статистики України: Головне управління статистики у Луганській області, 2020. – 40 с.
- 23.Чисельність населення на 1 лютого 2019 року по Сєвєродонецькій міськраді. [Електронний ресурс] // Северодонецк онлайн. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://sd.ua/news/10890>
- 24.Шосте всеукраїнське муніципальне опитування. [Електронний ресурс] // Соціологічна група «Рейтинг». – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.slideshare.net/Ratinggroup/ss-232049170/1>.

- 25.Щедрова, Г. Легітимація. У Політологічний словник : Навч. посібник для студентів вищ. навч. закл. / За ред. М. Ф. Головатого та О. В. Антонюка. – К.: МАУП, 2005. – 792 с.
- 26.Ackerman, B. We the People: Vol. 1 Foundations. / Bruce Ackerman. // Cambridge, MA: The Belknap Press of Harvard University Press, 1991. – 384 p.
- 27.Alexiou, K. Measuring individual legitimacy perceptions: Scale development and validation. / K. Alexiou, J. Wiggins. // Strategic Organization, 2018. P. 1-27.
- 28.Beetham, D. The Legitimation of Power. / David Beetham. // London: Macmillan, 1991. – 260 p. (Issues in Political Theory).
- 29.Bendix, R. Kings or People: Power and the Mandate to Rule / Reinhard Bendix. // Berkley, CA: University of California Press, 1978. – 704 p.
- 30.Bollen, K. A., Lennox, R. Conventional Wisdom on Measurement: A Structural Equation Perspective. Psychological Bulletin, Vol. 110, No. 2. P. 305-14.
- 31.Brady, A-M. Mass Persuasion as a Means of Legitimation and China's Popular Authoritarianism / American Behavioral Scientist. Volume 53, Number 3 November 2009. P. 434-457
- 32.Chong, D., Druckman, J. Framing theory / Annual Review of Political Science. – 2007. – Vol. 10. P. 104.
- 33.Coleman, J. Foundations of Social Theory. / James Coleman. // Cambridge, MA: Harvard University Press, 1990.;
- 34.Fabienne, P. Political Legitimacy. / Peter Fabienne. // The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Summer 2017 Edition), Edward N. Zalta (ed.), Режим доступу до ресурсу:
<https://plato.stanford.edu/archives/sum2017/entries/legitimacy>
- 35.Gilley, B. The Determinants of State Legitimacy: Result for 72 Countries. International Political Science Review, No. 27, No. 1, 2006. P. 49

36. Gilley, B. The meaning and measure of state legitimacy: Results for 72 countries. *European Journal of Political Research*, No. 45, 2006. P. 499-525
37. Guriev, S., Treisman, D. How Modern Dictators Survive: An Informational Theory of the New Authoritarianism / NBER Working Paper No. 21136, Issued in March 2016
38. King, G. et al. Designing social inquiry: Scientific inference in qualitative research. Princeton, NJ: Princeton University Press. – 1994. P. 110.
39. Levi, M. Of Rule and Revenue. / Margaret Levi. // Berkley, CA: University of California Press, 1989. – 250 p. (California Series on Social Choice and Political Economy).
40. Levi, M., Sacks, A., Tyler, T. Conceptualizing Legitimacy, Measuring Legitimizing Beliefs / Volume 53 Number 3, November 2009. P. 354-375
41. March J. Elaborating the “New Institutionalism” / J. March, J. Olsen // [Working Paper], 2005. – P. 11
42. Merton, R.K. Social structure and anomie. / Robert K. Merton. // *American Sociological Review*, No. 3, 1938. Pp. 672- 682.
43. Putnam, R. Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy. / Robert Putnam. // Princeton, NJ: Princeton University Press, 1993.
44. Rawls, J. Political Liberalism (Expanded Edition). / John Rawls. // New York, NY: Columbia University Press, 2005. – 576 p.
45. Schlumberger, O. Opening Old Bottles in Search of New Wine: On Nondemocratic Legitimacy in the Middle East, *Middle East Critique*, 2010, 19(3). P. 233-250.
46. Sedgwick, M. Measuring Egyptian Regime Legitimacy *Middle East Critique*, 2010, Vol. 19, No. 3. P. 251–267
47. Select Statistical Services UK. Режим доступа до ресурсу: <https://select-statistics.co.uk/calculators/sample-size-calculator-population-proportion/>.
48. Skocpol, T. States and Social Revolutions: A comparative analysis of France, Russia, and China / Theda Skocpol. // Cambridge: Cambridge University Press, 1979. – 407 p.

49. Smith, R. W. The Concept of Legitimacy. *Theoria: A Journal of Social and Political Theory*, No. 35 (October 1970), pp. 17-29.
50. von Haldenwang, C. A conceptual framework for the measurement of legitimation in a context of political change / Christian von Haldenwang. // ECPR General Conference 2017, August 2017. Pp. 1-27.
51. von Haldenwang, C. Measuring Legitimacy – New Trends, Old Shortcomings? / Christian von Haldenwang. // Conference Paper: Deutsches Institut für Entwicklungspolitik, April 2016. Pp. 1-41.
52. Weatherford S. M. Measuring political legitimacy / Stephen M. Weatherford. // *American Political Science Review*. – 1992. – Vol. 86, No. 1. – P. 149-166.
53. Weber, M. *The Theory of Social and Economic Organization*, ed. by Talcott Parsons. / Max Weber. // New York: Free Press, 1947. – 436 p.
54. Yadocent. Референдум 11 мая состоялся. Электронный ресурс]. // *Live Journal*. – 2014. – Режим доступа до ресурсу:
<https://yadocent.livejournal.com/579076.html>

ДОДАТКИ

ДОДАТОК 1. Приклад анкети ANES для опитування громадян США стосовно оцінки рівня легітимності влади, 1980 рік.

NES ITEMS MEASURING LEGITIMACY (1980): CONVENTIONAL INDEXES

Political Efficacy (Internal)

NO SAY. People like me don't have any say about what the government does.

VOTING. Voting is the only way that people like me can have any say about how the government runs things.

COMPLEX. Sometimes politics and government seem so complicated that a person like me can't really understand what's going on.

DON'T CARE. I don't think public officials care much what people like me think.

Political Interest

FOLLOW POLITICS. Some people seem to follow what's going on in government and public affairs most of the time, whether there's an election going on or not. Others aren't that interested. Would you say you follow what's going on in government and public affairs most of the time, some of the time, only now and then, or hardly at all?

CAMPAIGN. Some people don't pay much attention to the political campaigns. How about you? Would you say that you have been very much interested, somewhat interested, or not much interested in following the political campaigns so far this year?

CARE WHO WINS. Generally speaking, would you say that you personally care a good deal which party wins the [presidential] election this fall, or that you don't care very much which party wins?

Citizen Duty

CAN'T WIN. It isn't so important to vote when you know your party doesn't have any chance to win.

NOT IMPORTANT. So many other people vote in the national elections that it doesn't matter much to me whether I vote or not.

NO CARE. If a person doesn't care how an election comes out, he shouldn't vote in it.

ДОДАТОК 2. Анкета, використана для проведення соціологічного опитування (переклад з рос.)

Вимірювання суспільних настроїв жителів міста Северодонецька

1. Вкажіть Ваш вік:

2. Вкажіть Вашу стать: **М** / **Ж**

3. Оцініть ступінь Вашої згоди/незгоди з наступними твердженнями, поставивши характерну помітку (✓)

у відповідній клітці навпроти:

	ПОВНІСТЮ НЕ ЗГОДЕН	ЧАСТКОВО НЕ ЗГОДЕН	СКЛАДНО ВІДПОВІСТИ	ЧАСТКОВО ЗГОДЕН	ПОВНІСТЮ ЗГОДЕН
Мені складно розібратися в українській політиці					
Мне все одно, хто переможе на виборах в Україні					
Люди, за яких я проголосував(-ла), зазвичай швидко втрачають зв'язок з народом					
Уряд в Києві має право вирішувати за всю Україну					
Уряд в Києві повністю враховує думку людей на місцях					
В Україні є політик і/або політична партія, яка відстоює мої інтереси					

	ПОВНІСТЮ НЕ ЗГОДЕН	ЧАСТКОВО НЕ ЗГОДЕН	СКЛАДНО ВІДПОВІСТИ	ЧАСТКОВО ЗГОДЕН	ПОВНІСТЮ ЗГОДЕН
В країні, де державний бюджет розкрадається, податки можна НЕ платити					
Україна здатна сформулювати чітку стратегію економічного розвитку					
Україна здатна сформулювати чітку стратегію культурного розвитку					
Я довіряю українській правоохоронній системі					
Я довіряю українським посадовцям					
Для мене ситуація в рідному місті значно важливіша за ситуацію в цілому по Україні					
Я пов'язую своє майбутнє з Україною					
На Україну чекає світле майбутнє					

ДОДАТОК 3. Анкета, використана для проведення соціологічного опитування (рос.)

Опрос общественных настроений жителей города Северодонецка

Этот небольшой, полностью анонимный опрос займёт у Вас всего лишь несколько минут. Опрос проводится в рамках исследования общественных настроений жителей Донбасса, проводимого студентами-политологами 4 курса Национального университета "Киево-Могилянская академия", а также Школой политической аналитики Киево-Могилянской Академии. Будем благодарны Вам за участие!

*** Обязательно**

Укажите Ваш возраст *

Мой ответ

Укажите Ваш пол *

☐ М

☐ Ж

	Полностью не согласен	Частично не согласен	Затрудняюсь ответить	Частично согласен
Мне сложно разобраться в украинской политике	☐	☐	☐	☐
Мне все равно, кто победит на выборах в Украине	☐	☐	☐	☐
Люди, за которых я проголосовал(а), обычно быстро теряют связь с народом	☐	☐	☐	☐
Правительство в Киеве имеет право решать за всю Украину	☐	☐	☐	☐
Правительство в Киеве полностью учитывает мнение людей на местах	☐	☐	☐	☐
В Украине есть политик и/или партия, отстаивающая мои интересы	☐	☐	☐	☐
В стране, где государственный бюджет разворовывается, налоги можно НЕ платить	☐	☐	☐	☐
Украина способна сформулировать четкую стратегию экономического развития	☐	☐	☐	☐
Украина способна сформулировать четкую стратегию культурного развития	☐	☐	☐	☐
Я доверяю украинской правоохранительной системе	☐	☐	☐	☐
Я доверяю украинским чиновникам	☐	☐	☐	☐
Для меня обстановка в родном городе важнее ситуации в целом по стране	☐	☐	☐	☐
Я связываю свое будущее с Украиной	☐	☐	☐	☐
Украину ждет светлое будущее	☐	☐	☐	☐

АНОТАЦІЯ

Дипломної роботи

Тема Легітимність влади в Україні: оцінка жителів м. Сєвєродонецька

Студент Омельченко Михайло Вадимович

Рік навчання, факультет 4 р.н., Факультет соціальних наук та соціальних технологій

Науковий керівник доцент, кандидат політичних наук Яковлев М. В.

Рецензент доцент, кандидат філософських наук Амельченко Н. А.

Короткий зміст роботи: У дипломній роботі проведена оцінка рівня легітимності влади в Україні з позицій жителів міста Сєвєродонецьк, Луганської області. Методом поквартирного та Інтернет-опитування було опитано 550 респондентів, кожен з яких дав свою оцінку рівню легітимності влади через реагування на 14 тверджень в анкеті, які були згруповані в три блоки, відповідно до невід'ємних атрибутів легітимності влади за Д. Бітемом. Було знайдено, що респонденти найбільш негативно реагують на твердження, що стосуються атрибуту «легальність» (відповідність діяльності державних інститутів і політичних акторів букві закону), у той час як атрибути легітимності «відповідність цінностей» (між державою та жителями м. Сєвєродонецьк) та «акти згоди» (готовність жителів м. Сєвєродонецьк виконувати символічні практики для підтримки легітимності влади в Україні) продемонстрували нейтральний та дещо позитивний баланс реакцій, відповідно. Визначивши суму середніх арифметичних за трьома блоками поділену на три, загальний рівень легітимності влади в Україні за шкалою від -1 (повністю не легітимна влада) до +1 (повністю легітимна влада) був оцінений на рівні -0,04, що свідчить про процес поступового відкликання суспільної підтримки до влади в Україні.

Short summary: A thesis presents an evaluation of legitimacy of power level in Ukraine from the Severodonetsk (Luhansk region) residents' perspective. Using door-to-door and Internet canvassing, we managed to make 550 respondents provide a reaction towards 14 statements in the questionnaire that have been grouped in three

blocks according to D. Beetham's three inalienable attributes of legitimacy of power. It was found that respondents react the most negatively towards the statements under the "legality" attribute (whether government institutions and political actors are functioning in accordance with the law) while attributes "views of justification" (correspondence of values between the state and Severodonetsk residents) and "acts of consent" (readiness of Severodonetsk residents to perform a symbolical acts to sustain legitimacy of power in Ukraine) demonstrated neutral and slightly positive balance of reactions, respectively. After having counted a sum of three attributes' arithmetic mean divided by three, a general level of legitimacy of power in Ukraine on a scale of -1 (fully illegitimate power) to +1 (fully legitimate power) was evaluated as -0,04 that indicates a process of a slow withdrawal of popular support to the power in Ukraine.